CB
14178

v. d. S.

HET ANIMISME

DER

INDONESIËRS

DOOR

ALB. C. KRUIJT.

NIET IN DEN HANDEL.

UITGEGEVEN VOOR REKENING VAN DE
NEDERLANDSCHE ZENDINGSSCHOOL.

3 G
39

EX LIBRIS
GRACE ME GUIDE
R. J. FORBES

3 G 39

HET ANIMISME

DER

INDONESIËRS

DOOR

ALB. C. KRUIJT.

NIET IN DEN HANDEL.

UITGEGEVEN VOOR REKENING VAN DE
NEDERLANDSCHE ZENDINGSSCHOOL.

[1906.]

Electrische Drukkerij, D. van Sijn & Zoon — Rotterdam.

BIBL. VRIJE UNIVERSITEIT
CB
14178
AMSTERDAM

UNIV. LIB.
BIBLIOTH.
REF.

De bedoeling van dit werkje is om als handleiding te dienen bij het onderwijs in de godsdienstige voorstellingen der volken in den Indischen Archipel; het werkje is voornamelijk bestemd voor aanstaande zendelingen.

HET ANIMISME DER INDONESIËRS.

Namen voor het begrip „ziel."

De Indonesische volken gebruiken twee benamingen voor het begrip „ziel," en met deze twee namen duiden zij ook twee van elkaar verschillende zaken aan. De eene ziel speelt alleen in dit leven op aarde eene rol; zij komt zoowel onpersoonlijk voor als de levenskracht, welke geheel de natuur bezielt, als persoonlijk. Bij de volken, die nog sterk communistisch leven, waar dus weinig plaats is voor het individu, treedt het onpersoonlijke van die ziel meer op den voorgrond. Daar waar het individualiteitsgevoel zich meer ontwikkeld heeft, is ook deze ziel meer persoonlijk. De tweede ziel speelt alleen eene rol in het leven na dit leven; de eerste ziel verdwijnt dan en de tweede treedt op als een aftreksel van den mensch zelf. De eerste ziel zullen wij ter onderscheiding van de tweede ziel „zielestof" noemen. Zielestof is dus de geestelijke substantie, die den mensch vervult gedurende zijn leven op aarde; in haar onpersoonlijk karakter kan de mensch te weinig zielestof hebben, en dan moet hij zielestof daaraan toevoegen, ontnomen aan menschen, dieren, planten of voorwerpen; in haar persoonlijk karakter wordt zij toegesproken en gevleid. Na den dood des menschen bezielt deze zielestof weer een ander stuk der natuur, welke beschouwing aanleiding gegeven heeft tot het geloof in de zielsverhuizing. De ziel echter, die zich eerst na den dood van den mensch afscheidt, leeft persoonlijk voort in een geestenland, dat gelijk is aan de aarde. Deze ziel sterft ook eenige malen (meestal zeven of negen maal) en wordt dan ten slotte weer zielestof. Soms zegt de Indonesiër, dat hij meer dan

eene ziel heeft, tot zeven toe, doch dit zijn niet anders dan verschillende verschijningsvormen van de ééne zielestof, die gedurende het aardsche leven in hem is.

Voor de onpersoonlijke zielestof hebben de Indonesiërs geen algemeenen naam. Een veelvuldig voorkomende naam voor de zielestof is sumangat bij de Maleiers, met verschillende varianten als sumangë in Minangkabau, sumanga en sumangë bij Makassaren en Boegineezen, esmangan op Bocroe en sumangan op Ambon. Op Noord- en Midden-Celebes vindt men woorden, die „menschje" beteekenen, terwijl de Dajaksche woorden hambaruan en bruwa doen vermoeden, dat zij afgeleid zijn van ruwa „twee," zoodat die namen wel „metgezel" zullen beteekenen, eene beteekenis, welke wij terugvinden in rënga-rëngan der Minahassers, kakëduang der Sangireezen, katutubo („van hetzelfde wezen als een ander") op Luzon, en ikararua der Ibanag. Onder de Batakstammen op Sumatra vindt men tëndi en tondi, terwijl volken, die sterk onder invloed van de Hindoes hebben gestaan, zooals Javanen en Balineezen, Sanskrit-woorden gebruiken als jitmă en sukmă. Naast deze benamingen voor de zielestof komt ook nog algemeen het woord njawa voor, dat oorspronkelijk „adem" heeft beteekend.

De ziel, de na den dood voortlevende mensch, draagt geheel andere namen. Een veel voorkomend woord is nitu, anitu, onitu, dat op de Molukken het woord is voor „zielen," terwijl op andere eilanden als Celebes en Nias onder dit woord geesten worden verstaan. De Batakstammen en de Niassers gebruiken het woord begu, hetgeen tevens „spook" beteekent, zooals ook het geval is met angga in Midden- en andja op Zuid-Celebes. De Dajakstammen op Borneo hebben woorden als liau, andiau, luwa en dergel. Het geloof in een leven na dit leven is zoo vaag bij de Indonesiërs, en de voorstelling, welke zij zich van de ziel maken, is daarom zóó onduidelijk, dat zij, in aanraking gekomen zijnde met monotheïstische godsdiensten, woorden uit andere talen hebben overgenomen voor de ziel, zooals het Sanskrit djiwa bij Maleiers en Javanen,

en het Arabische mala'ekat, dat overal in den Indidischen Archipel niet als „engel," maar als ziel des menschen na den dood wordt verstaan.

De onpersoonlijke zielestof in den mensch.

Het geheele lichaam des menschen, ook zijne afscheidselen, bevatten onpersoonlijke zielestof. Een gedeelte van die zielestof kan aan het lichaam onttrokken zijn, en dan zal het gevolg zijn, dat men pijn gevoelt aan dat deel des lichaams, waaraan de zielestof onttrokken is. Dat de Indonesiër het hoofd des menschen beschouwt als bevattende zielestof, blijkt uit vele gebruiken bij het koppensnellen, waaruit wij zien, dat het den menschen te doen is om zich meester te maken van des vijands zielestof, om zijne eigen zielestof te vermeerderen. In de Molukken is den zendelingen wel eens ten laste gelegd door de inlanders, dat zij uit menschenhoofden medicijn zouden maken.

Een andere belangrijke houder van zielestof zijn de ingewanden, inzonderheid de lever. Daarom wordt van een offerdier algemeen in den Archipel een stuk van de lever geofferd aan de goden, dit beteekent: men offert niet de materie, maar de zielestof van het dier. Bij de Oloh Ngadjoe op Borneo en bij andere Dajakstammen wordt de zetel van alle gemoedsbewegingen in de lever gelegd, hetgeen uit hunne spreekwijzen blijkt. De Bataks denken dit ook, en zijn daarom zeer bevreesd voor buikoperaties, omdat zij meenen, dat daarmede de zielestof uit het lichaam gaat. Ook Javanen, Maleiers, en bewoners van de Mentawei-eilanden en Halmahera beschouwen de lever als uitgangspunt hunner gevoelens, terwijl de Papoea's dat in de ingewanden zoeken. Slechts enkele volken, zooals Minangkabauers, Niassers en Kailiërs wijzen ook het hart aan als houder van zielestof.

Van veel grooter beteekenis in dit opzicht is het bloed. Als bevattende de zielestof wordt het geofferd; bij huisinwijding wordt algemeen het bloed van het offerdier op het houtwerk gesmeerd om dit kracht te geven. De Makassaren smeren oude heilige voorwerpen

met bloed in om ze nieuw leven toe te voeren. De orang Sakai in Siak laten als pars pro toto een paar druppels van hun bloed op een lijk vallen, opdat de ziel van den doode niet hun gansche zielestof meeneme, en zij sterven. Algemeen in den Archipel mag het bloed van een bloedschender niet gestort worden, omdat zulks de aarde onvruchtbaar zou maken.

Dat in placenta en navelstreng zielestof is, blijkt uit het verband, dat de Indonesiërs tusschen kind en nageboorte zoeken. De laatste neet oudere of jongere broeder. De placenta wordt zorgvuldig bewaard of begraven. Bataks roepen de ziel der nageboorte aan. Andere volken conserveeren de placenta met zout en tamarinde (Makassaren, Tomoriërs). Het afgevallen stukje navelstreng wordt algemeen bij de Indonesiërs bewaard en als medicijn aan het kind toegediend, wanneer dit ziek is.

In hoofdhaar wordt gedacht eene groote mate van zielestof te huizen; van daar dat velen er tegen opzien het haar te laten snijden, omdat zij hierdoor ziek zullen worden uit gebrek aan zielestof. Wanneer Javanen twee of meer kinderen door den dood hebben verloren, scheren zij het hoofd van het volgende kind niet meer. Bij de Christianisatie der Bataks waren velen angstig, dat zij zouden sterven als het lange haar werd afgeknipt. Bij vallen of ziekte bestrijkt de moeder haar kind met haar haar om het zielestof toe te voeren (Minahassa, Sangir, Midden-Celebes, Angkola, Midden-Nias). Onder de Dajaks protesteerden ouders tegen het knippen van het haar der schoolkinderen uit vrees voor ziekte. Haar wordt bij vruchtboomen gelegd om deze vruchtbaarder te maken, d. i. zielestof toe te voeren (Toradja's Maleiers, Karobataks, Timor, Dajaks). Kajans op Borneo geven gebrand menschenhaar aan zwakken als medicijn. Verloofden geven elkaar van hun haar om één van ziel te zijn, steeds aan elkaar te denken (Molukken, Midden-Celebes, Minahassa, Timor, Bataks, Dajaks). Bij de Karobataks wordt het haar van bruid en bruidegom bij het huwelijk aan elkaar geknoopt. Aan een kind geven vader of moeder wat van hun haar, opdat het voele, dat zijn ouders bij hem zijn, en het niet te veel

zal schreeuwen gedurende hun afwezigheid (Midden-Celebes, Minahassa). Daarom bewaren de Indonesiërs ook algemeen haar van overleden bloedverwanten, opdat ze niet zullen sterven van verlangen naar den doode. Naar de voorstelling van den Indonesiër geeft een weinig haar (dus een weinig zielestof macht over de geheele zielestof van dien mensch; wat met het haar gebeurt, geschiedt ook met den mensch, van wien het haar is. Dit is de grond van alle tooverij met haar, welke bij de Indonesiërs voorkomt. Meest wordt het haar eerst met scherpe kruiden in een pakje gebonden en dan begraven of in een boom gehangen; allerlei kwalen voor den eigenaar van dat haar zijn er het gevolg van. Het ergste wat men doen kan, is onder eene verwensching haar verbranden. De persoon in kwestie moet dan zekerlijk sterven. Als offer komt haar ook voor: een Toradja trekt een haar uit, wanneer hij een leugen heeft gezegd, voor welks gevolgen hij vreest. Een Bonésche prins offerde zijn haar, toen hij zijn land van den vijand had verlost. Dajaks offeren van hun haar, wanneer zij heelshuids uit den oorlog zijn teruggekeerd. Als offer komt ook algemeen in den Indischen Archipel voor het snijden van het haar bij kinderen. Veelal laat men echter een lok staan, als om de zielestof nog vast te houden. Veel komt onder de Indonesiërs vóór het offer van haar bij sterfgevallen: men geeft een deel van zijn geestelijk bestaan, opdat de ziel van den doode den mensch verder ongemoeid zal laten (Molukken, Halmahera, Timor, Bali, Dajakstammen, Enggano, Maleiers, Bataks, Madagaskar). Dit geheel of gedeeltelijk snijden of scheren van het hoofdhaar is nu eens voorschrift alleen voor weduwe en weduwnaar, dan voor de naaste bloedverwanten, en soms (wanneer een voornaam hoofd is overleden) voor alle onderdanen.

Van gelijke waarde als het haar zijn de nagels van menschen. Haar en nagels worden dan ook meestal in één adem genoemd. Men zorgt, dat zijne afgesneden nagels niet in handen komen van menschen, die er kwaad mee zouden doen. Bij vele volken mag men na zonsondergang de nagels niet meer snijden, omdat de

dan rondwarende geesten er zich meester van zouden maken.

Dat de Indonesiër zich de tanden met zielestof gevuld denkt, blijkt uit het algemeen voorkomende tandenvijlen in al zijne schakeeringen, van het uitslaan der tanden (zooals dit nog bestaat in Midden-Celebes, op Formosa en Enggano) tot op de kunstige wijze van tandenvijlen bij Javanen en andere volken. Oorspronkelijk was het eene offerhandeling bij de intrede der puberteit. Dat men het overschietende van de tanden na de vijling zwart maakt, moet oorspronkelijk ten doel hebben gehad het terughouden van een gedeelte van het offer voor de geesten te verbergen. Het tandenoffer als rouwgebruik vindt men bij de Indonesiërs nog in Kedoe op Java, in Benkoelen op Sumatra en op het eiland Saleier.

Ook de afscheidselen van het menschelijk lichaam bevatten zielestof, zooals speeksel. Vele Dajakstammen spuwen op een offer of bijten er in, opdat de geesten mogen weten, dat het van hen komt. Als offer komt het ook voor om iets onreins, zondigs van zich af te doen. Hoort de Indonesiër eenig onheilspellend geluid, dan spuwt hij; de Bataks doen het, wanneer een lijk voorbij gedragen wordt; de Galelareezen spuwen dadelijk, wanneer zij een voor hen verboden naam hebben uitgesproken. Evenals haar laat men ook speeksel achter, opdat de achtergeblevene niet te zeer verlange naar den vertrokkene (Makassaren, Oloh Doesoen op Borneo, en Javanen). Door het bezit van speeksel eens anderen krijgt men macht over zijne geheele zielestof; daarom spuwt de Indonesiër niet bij graven of hooge boomen, omdat de geesten dan door middel van dat speeksel hun zielestof zullen wegnemen. Ook bij tooverij wordt speeksel gebruikt meestal in den vorm van eene tabakspruim (Molukken, Nias); in het algemeen is men voorzichtig met alles wat met den mond (met speeksel) in aanraking is geweest, zooals restes van eten. Dat in speeksel zielestof, kracht, zit, blijkt ook nog daar uit, dat men werktuigen insmeert met speeksel om ze krachtig te maken (Minangkabau); vooral doet men dit

met geweren (Angkola, Kaili en andere volken). Landdajaks van Serawak verzochten Europeanen op stukjes kokosschaal te spuwen, welke stukjes over het land werden verspreid om dit vruchtbaar te maken.

Zweet bevat mede zielestof, en dientengevolge ook de kleederen, welke er mede zijn doortrokken. Daarom denkt een Javaan, dat zijn kind ziek zal worden, wanneer een kleedingstuk van dat kind met den stroom is weggedreven; daarom vragen de menschen bij verschillende volken gedragen kleedingstukken van Europeesche kinderen, opdat hunne kinderen, ze dragende, beter zullen gedijen door het daarin vervatte zweet (zielestof). Water, waarin voorname personen het zweet hunner handen en voeten door wassching hebben doen overgaan, wordt geoordeeld zeer krachtig te zijn om het land vruchtbaar te maken, of om als medicijn ingenomen te worden (Dajaks, Makassaren, Javanen e. a.). Ook het water van daarin gewasschen kleederen van bepaalde personen wordt tegen allerlei kwalen gebruikt, maar vooral (en in dit geval is het een kleedingstuk van den echtgenoot, dat wordt uitgewasschen) om eene bevalling te bespoedigen. Zelfs aarde uit voetafdruksels, waaraan dus iets vast zit van dien persoon, wordt wel gebruikt om door tooverij dien persoon te benadeelen (Maleiers, Bataks, Galelareezen).

Uit de onder Galelareezen, Toradja's en Javanen voorkomende verhalen, waarin sprake is van overleden personen, die door middel van tranen weer levend worden, blijkt dat ook in dit afscheidsel des menschen zielestof gedacht wordt. — Zoo ook met urine, waar dit gebruikt wordt als medicijn (Javanen, Kailiërs, Makassaren, Bataks, Dajaks). — Boegineezen besmeren iemand met urine om hem kogelvrij te maken, terwijl in Angkola en Halmahera urine wordt gebruikt om den eigenaar te verderven; op het eiland Kisser urineert een jongeman op de urine van de uitverkorene zijns harten, in de hoop, dat zij zich hierdoor aan hem zal hechten. Ook vindt men onder de Indonesiërs vele verhalen van dieren, die door het drinken van menschenurine van een mensch zwanger worden. — Bij Makassaren en

Toradja's wordt faeces gebruikt om wonden te genezen. Bij eerstgenoemden en bij Karobataks bedrijft men er ook tooverij mede.

Wijzen, waarop de mensch zich zielestof toevoegt.

De besproken zielestof is naar de voorstelling van den Indonesiër onpersoonlijk; zij kan zoowel verminderd als vermeerderd worden. De natuurmensch is er steeds op uit zijne zielestof te vermeerderen, om daardoor een krachtiger leven te hebben. Hij doet zulks door eten en drinken. Dat de Indonesiër zich hierbij voorstelt, dat de zielestof van het voedsel in hem wordt opgenomen (al geeft hij zich daarvan niet altijd rekenschap) blijkt o. m. uit de spijzen, die hij verbiedt bij ziekten. Dit verbod berust niet op empirie, maar op vorm, smaak, naam en eigenschappen dier voedingsmiddelen. Om vorm, naam, enz. worden ze niet geschikt geacht voor den zieke, en zooals later duidelijker blijkt, is de zielestof dier voedingsmiddelen gelijk aan hun naam, vorm, enz. Dajaks eten geen hertenvleesch om niet laf (als een hert) te worden. Eten van witte buffels veroorzaakt lepra (Midden-Celebes) enz. Dat men zich nog bewust is zijne eigen zielestof te versterken door het opnemen, toevoegen van de zielestof der voedingsmiddelen, blijkt uit een Maleisch verhaal, waarin een arme man gezond en sterk wordt door het eten van den geur (zielestof) van het voedsel eens rijken mans; terwijl deze rijke, het voedsel etende, steeds magerder en zwakker wordt. — Ook noemen vele Indonesische volken de rijst nog: de versterker der zielestof. — Valt iemands schaduw (= zielestof, zie beneden) op voedsel, dan mag men dat niet eten, anders eet men ook de zielestof van dien mensch op (Atjeh, Halmahera). — Deze gedachte: eten van zielestof eens menschen, ligt ook aan het menscheneten ten grondslag. Het menscheneten bestond (of bestaat nog) bij Bataks, sommige Dajakstammen en Papoea's; bij anderen vinden wij sporen: in het drinken van menschenbloed, het eten van hersens en andere deelen. Dat het daarbij om de zielestof te doen was, bleek uit

de deelen, die men at: de palmen der hand werden gegeten om sterke handen te krijgen (Bataks, Dajaks, Galelareezen). Knieschijven om sterke knieën te krijgen (Bataks). Afschrapsel van menschenbeenderen werd gegeven om het geheele lichaam krachtig te maken (Oloh Ngadjoe, Makassaren, Toradja's). Op de eilanden der Molukken werden stukjes van hart, lever en longen gegeten, om „dapper" te worden. Om diezelfde reden werden ook honden gegeten (Nias, Toradja's, Molukken). — Dat men bij eten en drinken vooral aan de zielestof van het voedsel dacht (zich openbarende in aard, enz.) blijkt nog uit de verboden spijzen voor zwangeren: zoo is voor haar een algemeen verbod geen scherpe, prikkelende, heete dingen te eten, anders zal het kind, dat zij ter wereld brengt, ook heet, d. i. ongezond, zijn.

Eene wijze, waarop men zijne zielestof vermeerdert, is het drinken van bloed. Het bloed van verslagen vijanden werd (of wordt) gedronken om dapper, sterk te worden door Makassaren en Boegineezen, Toradja's, Kailiërs, Gorontaleezen, Minahassers, Tobeloreezen. — Men dronk ook elkaars bloed bij het sluiten van vrede, of wanneer men bloedvrienden wilde worden: enkele druppels bloed uit schouder of arm van beide partijen werd gemengd en gedronken, waarmede werd uitgedrukt, dat beider zielestof, en dus ook beider wenschen en denken één waren geworden. Deze gewoonte is vooral algemeen onder Dajakstammen; verder vindt men haar onder de Bataks, op vele der Moluksche eilanden en op Timor. — Wanneer een kind door anderen werd geadopteerd onder de Oloh Ngadjoe op Borneo, kreeg het wat bloed te drinken uit den rechterschouder van den adoptief-vader en uit de rechterborst der adoptiefmoeder. — Bij de Oloh Ngadjoe op Borneo komt nog veel voor, dat men iemand met bloed bestrijkt, zoo bijvoorbeeld een jong paar op den huwelijksdag, iemand, die tot hoofd is benoemd, of menschen, die een geschil bijleggen. De bedoeling van dit alles is om de zielestof, de kracht dier menschen te versterken. In dezen zin komt het ook voor op Zuid-Celebes. Op Java gelooft

men, dat het uitgestorte bloed van eene kraamvrouw, die op Djumaat lëgi of sëloso kliwon een kind ter wereld heeft gebracht, bijzonder heelkrachtig is.

Daar speeksel veel zielestof bevat, meent de Indonesiër, dat aan iemands zielestof kan worden toegevoegd door hem te bespuwen. Dit bespuwen is zeer algemeen; soms kauwt men nog eenig kruid of wortel om de werking van het speeksel te vermeerderen. Dat het hierbij werkelijk om de zielestof te doen is, blijkt hieruit, dat Dajaksche ouders hunne kinderen dagelijks bespuwen om hun groei te bevorderen; ook dat alleen pijnlijke plekken en wonden worden bespuwd; het loon, dat onder de Madoereezen de dokteres voor dit bespuwen krijgt, heet nog „vergoeding van het speeksel." In Padang was eenige jaren geleden een heilig man, wiens speeksel vooral zeer krachtig heette te zijn; velen lieten zich door hem bespuwen om gezond en sterk te worden. Een slapend been, welk verschijnsel volgens den Indonesiër ontstaat uit tijdelijk gebrek aan zielestof, tracht men te genezen door er zijn speeksel op te smeren.

De adem is een van de uitingen der zielestof; zoo kan ook aan een mensch zielestof worden toegevoegd door blazen. Dit beblazen van een krank mensch is dan ook een algemeen onder de Indonesiërs voorkomend gebruik, vooral bij stervenden, die men door dit blazen nog wat zielestof wil bijbrengen; ook bij bevallingen, die niet voorspoedig gaan, brengt men dit in toepassing, en wanneer iemand flauw valt, is het eerste, wat men doet: hem beblazen. Bij de Mohammedanen wordt ook water belezen en beblazen, om het geneeskrachtig te maken. — Ook door bloote aanraking wordt zielestof van den eenen mensch op den ander overgebracht. In de meeste streken van den Archipel is men er op gesteld, dat Europeanen kinderen aanraken. Offers worden door de deelnemers aangeraakt. Hiermede staat in verband het geloof, dat zoo iemand door aanraking eene huidziekte heeft gekregen, de persoon, dien hij heeft aangeraakt, zijne ziekte kwijt zal zijn.

De persoonlijke zielestof in den mensch.

De zielestof van den mensch wordt ook persoonlijk gedacht; dit is vooral het geval bij die volken, welke zich uit een communistische samenleving als individuen hebben leeren voelen. Die persoonlijke zielestof is dan de verpersoonlijking van al de onpersoonlijke zielestof in den mensch. Zij heeft de gestalte van haren eigenaar, maar de Indonesiër stelt zich haar steeds voor als een klein menschje, zoo groot als de duim: de geconcentreerde zielestof dus. Deze zielestof kan zich vrijwillig of gedwongen uit het lichaam verwijderen. Sommige volken hebben haar zelfs een zelfstandig bestaan buiten den mensch toegekend, zooals de Tobabataks. Dit blijkt ook bij de Karobataks, die de zich verwijderende zielestof niet naar den eigenaar er van, maar naar diens huis terugroepen. In een Loda'sch (Halmahera) verhaal is sprake van iemand, die zijne zielestof in eene flesch bewaart. Soms schaft men zich ook eenig voorwerp aan, waarop de zielestof bijzonder gesteld heet te zijn, en dat voorwerp moet dan de zielestof aan het huis binden. Deze gewoonte vinden wij vooral onder de Bataks. Regel is bij de Indonesiërs, dat de zielestof een zelfstandig bestaan kan voeren, maar overigens in het lichaam thuis behoort. Blijft zij te lang daarvan verwijderd, dan wordt die mensch ziek en hij sterft.

De Indonesiër ziet in zijne schaduw zijne zielestof belichaamd. Op de vraag, of een pasgeboren kind reeds zielestof heeft, antwoordde men op Halmahera: „Natuurlijk, het heeft immers eene schaduw." Sommigen beweren, dat er menschen zijn, die geene of slechts eene flauwe schaduw afwerpen; dezen moeten spoedig sterven, want hun zielestof is weg (Makassaren, Kailiërs, Angkolaers). Eten, waarop de schaduw van een ander valt, mag men niet nuttigen, anders benadeelt men dien persoon door van zijne zielestof te eten (Dajaks, Niassers, Atjehers, Angkolaers, Javanen, Maleiers). Algemeen in den Ind. Archipel is het verboden met opzet op iemands schaduw te gaan staan, er op te trappen, te hakken of

er in te steken. Ook moet men er zich voor wachten, dat zijne schaduw in een graf valt of op een boom of ander voorwerp, waarin men zich een geest denkt te wonen. De ziel van den doode in het graf of de geest in den boom zou de schaduw (= zielestof) wel eens kunnen grijpen, en daardoor zou die mensch komen te sterven.

Een innig verband bestaat ook tusschen den naam en de zielestof van een mensch. Bedrijft men tooverij, dan wordt de zielestof van den te verderven mensch bij zijn naam naderbij geroepen. De Javaan denkt, dat het schrijven van iemands naam op een lijkbaar reeds voldoende is om dien persoon te verderven. Van menschen, die op de jacht zijn, of op reis, mogen de achtergeblevenen den naam niet noemen, anders zou hunne zielestof naar huis terugkeeren en de jagers of reizigers zouden ziek worden, zij zouden althans hun voornemen niet ten uitvoer kunnen brengen (Toradja's, Galelareezen). — De Indonesiër gelooft, dat een booze geest zijne macht verliest, zoodra men zijn naam noemt. — Vele planten hebben hunne vermeende geneeskracht alleen aan hun naam te danken. — Van zieken verandert men den naam, om den geest, die den kranke plaagt, te misleiden. — Een kind, dat nog geen naam heeft, wordt nog niet als mensch beschouwd; wanneer zulk een naamloos kind sterft, wordt het zonder eenig ceremonieel onder den grond gestopt (Dajaks, Toradja's, Makassaren, Javanen, Angkolaers, Tobaneezen).

Eene van de meest voorkomende gelegenheden, waarbij de zielestof zich van haar eigenaar verwijdert, is gedurende den slaap. De zielestof zwerft dan rond, en wat zij ziet, droomt de mensch. In den slaap ontmoet de zielestof de zielen der overledenen. Algemeen is bij de Indonesiërs aangenomen, dat ingeval de ziel des overledenen den droomer vriendelijk ontvangt, en hem te eten geeft, deze spoedig zal sterven. — Velen lokken ontmoetingen met geesten uit door te gaan slapen op plaatsen, welke door geesten bewoond worden gedacht (Dajaks, Toradja's, Javanen). — Bij allerlei gelegenheden tracht men uit een droom te weten te komen wat de overledenen zeggen: zoo bij huwelijk (Dajaks,

Niassers); bij kamferzoeken om goede boomen te vinden (Bataks); bij het kiezen van een tak van handel (Javanen); enz. — Bij sommige volken mag men niet slapen gedurende het waken bij een lijk, omdat de ziel van den overledene de rondwarende zielestof gemakkelijk kan grijpen. — Uit vrees, dat de zielestof voor goed weg zal gaan, staat men bij vele volken niet toe, dat een kranke insluimert. — Heeft men een beangstigenden droom gehad, waarbij de zielestof misschien geschrikt en daarom weggeloopen is, dan moet men offeren om de zielestof terug te roepen. — Iemand plotseling wakker maken mag niet, omdat de zielestof dan misschien geen tijd heeft om terug te keeren. Met het terugkeeren van de zielestof staat ook in verband het strenge verbod om over een slapende heen te stappen; tegenwoordig brengt men dit alleen in verband met goede manieren.

Schrik, een sterk verlangen naar iemand of iets, gebrek en ontevredenheid zijn ook redenen, waarom de zielestof wegtrekt naar eene andere plaats met het gevolg, dat de persoon ziek wordt. Laatstgenoemde reden is oorzaak, dat Indonesische ouders hunne kinderen niet durven slaan dan in drift; door het slaan wordt het ontevreden; dan kan zijne zielestof wegloopen en het kind wordt ziek. Om het weggaan van de zielestof te voorkomen, bijv. tijdens epidemieën, bindt men zich wel bandjes om de polsen (Toradja's, Dajaks, Minangkabauers, Niassers en Bataks). Overigens gaat de zielestof door mond, neus en ooren het lichaam in en uit, maar het meest nog door de kruin van het hoofd, door de groote fontenel. Alleen de Papoea's zeggen, dat de zielestof in en uitgaat aan den schouder onder het sleutelbeen. — De zielestof gaat niet altijd vrijwillig weg; zij wordt ook wel door andere menschen meegenomen. Soms volgt de zielestof uit zichzelf een mensch. Aan vrees daarvoor moet de gewoonte worden toegeschreven, dat gedurende de eerste dagen na eene bevalling, geen vreemdeling bij kraamvrouw en kind mag komen: de zeer teere zielestof van het kind zou zich aan den vreemdeling kunnen hechten en met dezen meegaan (Atjehers, Dajaks, Makassaren, Javanen). — Ook vindt

men voorbeelden, dat vrouwen zich moeten onthouden van feestelijkheden, dansen en sommige dagelijksche bezigheden, terwijl hare mannen op reis zijn, ten einde hen op de reis niet te belemmeren (Midden- en Zuid-Celebes). — De vrees, die de meeste Indonesische volken voor het photographeeren hebben, spruit voort uit de gedachte, dat met het beeld ook de zielestof kon worden meegevoerd. — Maar ook met opzet wordt de zielestof van een mensch dikwijls gelokt door toovenaars om dien mensch kwaad te doen. Ook in oorlogstijden lokt men de zielestof van vijanden, in de overtuiging, dat de vijanden zelven hunne zielestof zullen volgen, waardoor zij eene gemakkelijke prooi worden voor de loerende tegenpartij. Als middelen bij dit lokken worden steeds rijst en eieren gebruikt (Bataks, Niassers, Toradja's, Dajaks). — Ten slotte kan de zielestof eens menschen nog door een geest worden weggelokt. Ook door de ziel van een der overleden bloedverwanten; deze kan zulks doen uit verlangen naar dien persoon om hem bij zich te hebben, maar ook uit wraak voor eenige overtreding.

Blijft de zielestof lang van zijne woning, den mensch, verwijderd, dan moet die mensch sterven. Wanneer men vermoedt, dat de zielestof weg is, moet zij dus gehaald worden. De plaats, waar zij is, wordt meestal door den zieke zelf aangegeven, die zegt, waar hij zich voor het eerst onwel heeft gevoeld; na eene begrafenis krijgt de ziel van den overledene er de schuld van en gaat men de zielestof van het graf halen. Heeft de eene of andere geest de zielestof weggenomen, dan wordt dit door wichelarij of in den droom kenbaar gemaakt. — Dikwijls geschiedt het terugroepen op eenvoudige wijze: algemeen komt voor, dat eene moeder, wanneer zij denkt, dat de zielestof van haar kind weg is, eenvoudig roept: „kom zielestof," daarbij al of niet het geluid makende, waarmede men kippen roept. Wanneer bij de Oloh Ngadjoe een kind van de trap valt, schept de moeder met eene korf de zielestof op, welke zij meent, dat door den schrik is weggegaan. Wanneer bij de Javanen iemand ongesteld thuiskomt, neemt een zijner verwanten een kleedingstuk van den zieke, en loopt daarmede achter

zich aanslepende, naar de plek, waar de man zich onlekker is gaan gevoelen, op deze wijze de verloren zielestof weer opvangende. — Gewoonlijk echter roept men de hulp in van een toovenaar. Deze gaat met een offer en met een lap katoen of een boomtak naar de bewuste plek. In den doek of in den tak wordt de zielestof opgevangen, naar huis gebracht en op het hoofd van den zieke geappliceerd (Molukken, Minahassa, Midden- en Zuid-Celebes, Timor; bij Dajaks, Javanen, Soendaneezen, Niassers, Bataks en Gajo's). In Bolaang Mongondou en bij de Maleiers wordt zij wel in eene pop opgevangen; bij anderen weer met rijst, meestal dan in een kom of in een zakje met rijst (Zuid-Celebes, Watoebela, Oloh Doesoen, Landdajaks, Karo en Timorbataks, Maleiers). De priesteressen bij de Bahau-dajaks beweren, dat zij het hoofd van den patiënt splijten, en zoo aan de zielestof toegang verschaffen, ook wel door een fraai kleedingstuk op het hoofd van den zieke te leggen. — Soms gebruikt de toovenaar een ladder, waarlangs de zielestof kan gaan; deze is soms een draad (Timoreezen), soms een snoer kralen (Landdajaks van Serawak). — Is de zielestof gevangen, dan doet zij zich soms voor als een stukje blad (Minahassers, Toradja's); soms als een spinnetje (Timor, Nias); dan weer als haar (Dajaks van Serawak, dan weer als kool, olie, aarde, kurkema of bloed (Oloh Doesoen e. a.).

Als een van de teekenen, dat de zielestof het lichaam verlaat of daarin terugkeert, wordt algemeen het niezen beschouwd. Zeer verspreid is het geloof, dat een zieke beter wordt als hij niest, omdat dan de zielestof is teruggekeerd. De wenschen, die bij het niezen van een kind door de moeder worden geuit, sluiten in zich, dat een geest de uitgetreden zielestof van haar kind niet moge nemen (Toradja's, Javanen, Bataks, Dajaks). — Voor volwassenen is niezen òf een teeken, dat vrienden aan hen denken, òf een teeken, dat vijanden hunne zielestof kwaad willen doen. Uit overweging van dit laatste hoort men dan meermalen bij niezen eene verwensching slaken.

Wanneer een geest de zielestof heeft gevangen, maakt men vaak een popje, dat de kranke moet voor-

stellen, en dit biedt men den geest aan in de plaats van de zielestof van den kranke (Oeliassers, Toradja's, Minahassers, Makassaren, alle Dajakstammen, Maleiers, Bataks, Niassers). De naam, die dit popje draagt, duidt veelal de beteekenis reeds aan als: „losgeld," „vervanger," „waar voor gekocht wordt" enz. Het popje wordt ook meestal vooraf verpersoonlijkt met den kranke door een draad van diens kleeding, een haar, wat speeksel, of wat afschrapsel van huid en nagels er aan toe te voegen, of ook wel dit eenvoudig tegen den zieke aan te drukken. — Een ander soort plaatsvervanger is een popje, dat den zieke voorstelt, en dat mishandeld wordt, om den geest, die de ziekte veroorzaakt heeft, voldoening te geven, opdat hij aflate den kranke langer te plagen. (Dajaks van Sintang, Karobataks, Zuid-Niassers).

Wanneer de zieke niettegenstaande alle aangewende pogingen ziek blijft, is dit voor den Indonesiër een bewijs, dat de zielestof door een geest gebracht is naar eene plek, vanwaar een mensch haar niet terug kan halen. Dan moet een priester of priesteres gehaald worden, die bekend is met de geesten, die de hulp van haar goedgezinde geesten kan inroepen om haar bij hare opsporing van de zielestof behulpzaam te zijn. — Deze priesters en priesteressen dreunen gewoonlijk een litanie op, waarin zij hunne ervaring op de reis mededeelen. Deze komen hierop neer: De priester roept de hulp in van de den menschen goedgezinde geesten. Deze geesten komen dan den priester afhalen in een vaartuig (gewoonlijk de regenboog), en brengen hem (n.l. zijne zielestof) naar boven, waar hij na verschillende ontmoetingen met goden en geesten en na eenige wederwaardigheden de verloren zielestof krijgt, en weer op aarde teruggekeerd in hetzelfde vaartuig, zijn buit aan den eigenaar (den zieke) weergeeft. — De gedachte, die de Indonesiërs tot deze praktijk heeft gebracht, is deze, dat de zielestof in den slaap vrij zich bewegen kan in de verblijven der geesten. Dit slapen komt nog voor bij Javanen, Boegineezen en in de Molukken, waar de priesters en priesteressen zich werkelijk te slapen leggen. — Bij andere volken werd het slapen slechts nage-

bootst, en de mededeeling van hetgeen men op den tocht gezien had, werd tot eenen vasten zang. — De taal, die de priesters gebruiken, is eene gemaakte, een mengelmoes van eigen woorden, omschrijvende woorden en woorden uit vreemde talen overgenomen. Een en ander heeft zeker moeten bijdragen om het aanzien der priesters en priesteressen te verhoogen, maar onder de Indonesiërs hebben zij er nimmer eenige geheime cultus op nagehouden. — Bovenstaande geldt van Dajaks, Toradja's, Minahassers, Tobeloreezen, Boegineezen, Minangkabauers en Javanen.

Evenals de persoonlijke zielestof zich van het lichaam kan verwijderen in het belang van den medemensch, zoo kan zij dit, naar het geloof der Indonesiërs, ook ten nadeele van den mensch. De personen, die dit vermogen hebben, zijn de weerwolven en heksen. — De weerwolf is iemand, die zijn geheele lichaam of alleen zijne zielestof in een of ander dier kan veranderen, en op die wijze den mensch benadeelen. Sommige volken laten den heelen weerwolfmensch in een tijger veranderen (Malaka, Sumatra, Java), in een krokodil (Philippijnen, Lombok), in een hond of kat (Timor). Maar de meeste Indonesische volken gelooven, dat alleen de zielestof in een dier verandert en het lichaam thuis blijft. Als rat, hond, slang, duizendpoot, uil, enz. dringt zij dan in de huizen der menschen om dezen te benadeelen. Wanneer de zielestof het lichaam verlaat of daarin terugkeert, is dit in de gedaante van eene muis (Timor), van eene vuurvlieg (Bali, Midden-Celebes), van eene hagedis (Maleiers). — Het kwaad, dat de weerwolf den mensch heet te doen is zijne zielestof op te eten; hij doet dit door de ingewanden (inzonderheid de lever) uit den mensch te nemen (Bali, Halmahera, Midden-Celebes, e. a. plaatsen), door het bloed van menschen te drinken (Zuid-Timor), of hij aast op de harten der menschen (Korintji). — Lykanthropos wordt men door overerving of door besmetting (Midden-Timor, Midden-Celebes, Dajaks, Maleiers), door bepaalde tooverspreuken (Java, Bali), of ook door offers aan booze geesten (Halmehera). — Niet altijd is een lykanthropos te herkennen; soms aan ver-

draaide voeten (Atjeh), soms aan gemis van de neusgeul in de bovenlip (Korintji), soms aan eigenaardige handelingen zooals naakt op het hoofd staan (Midden-Timor).— Wanneer het vermoeden, dat iemand weerwolf is, zekerheid is geworden, moet eerst nog een godsoordeel beslissen of hij werkelijk schuldig is, en daarna wordt hij gedood.

De heks (vampyr) is een andere verschijningsvorm van de booze zielestof des menschen: zij is iemand (meest eene vrouw), die het hoofd van het lichaam kan scheiden en daarmee door de lucht vliegen om menschen kwaad te doen; de ingewanden vliegen met het hoofd mede; de ooren (soms de longen) gebruikt zij als vleugels. — Meestal duidt de naam voor heks op dit vermogen, daar haar naam bij de meeste Indonesische volken samenhangt met het Maleische t a n g g a l „uithalen, uittrekken." — De heks is herkenbaar aan geluiden, die zij op hare tochten maakt, als k o of p o weergegeven. — De wijze, waarop de vampyr de menschen verderft, is dezelfde als die, waarop de weerwolf het doet. De kunst van hekserij wordt van eene heks geleerd. — De vampyr is alleen des nachts in staat hare tochten te doen; is zij niet vóór het aanbreken van den nacht in haar lichaam teruggekeerd, dan sterft zij. — De Indonesiërs zoeken door allerlei middelen hunne huizen te beschermen tegen een bezoek van vampyrs; het meest voorkomende middel is het ophangen van doorns. — De heks wordt na overtuiging van hare schuld gedood.

Z i e l e s t o f v a n d i e r e n.

De zielestof van dieren is volgens den Indonesiër gelijkwaardig aan die van den mensch. Dit blijkt uit de folklore. In het scheppingsverhaal van de Karobataks zouden uit eieren menschen geboren worden, maar door onvoorzichtigheid van een mythisch persoon braken de eieren te vroeg open en kwamen er dieren en planten uit. Tal van verhalen zeggen, dat dieren oorspronkelijk menschen zijn geweest; algemeen geldt dit van apen, krokodillen en vogels; verder van herten (Makassaren,

Toradja's, Maleiers), van honden (Halmahera). Vrouwen baren dieren, zooals algemeen van den krokodil wordt verteld, van den leguaan (Papoea's, Madoereezen), van slangen en hagedissen (Bataks). Ook brengen dieren menschen voort' uit apen (Maleiers), uit honden (Java, Lombok, Zuid- en Midden-Celebes, Nias), uit buffels (Makassaren), uit herten (Dajaks). Ook verandert soms een mensch in een dier door het eten van iets van dat dier: in vogels door het eten van hunne eieren (Minahassa), in krokodillen door het eten van krokodilleneieren (Dajaks), in slangen door het eten van slangenvleesch (Minahassa, Padang). Ook treden dieren vaak op als bondgenooten van den mensch. —

De zielestof van dieren wendt de mensch aan ten eigen nutte: de asch van den verbranden grijpstaart van den cuscus wrijft men zich in de handen om sterke handen te krijgen in het gevecht (Galelareezen), zoo ook asch van den duizendpoot; hagedis wordt om haar regenereerend vermogen bij lepra gebruikt (Java), kop en vet van de schildpad worden met het oog op het in- en uittrekken van haren kop onder het schild gebruikt om splinters te voorschijn te brengen (Toradja's, Bataks). — Vooral in de beenderen zit kracht: beenderen van kraaien maken op Java iemand handig in stelen en in Midden-Celebes maken ze iemand onzichtbaar. Overal vindt men verhalen, dat uit begraven beenderen van dieren wonderboomen groeien. Bekkeneelen van herten en varkens worden in huis opgehangen om de zielestof hunner makkers te roepen (Makassaren, Toradja's, Galelareezen, Niassers). — Het bloed der dieren speelt eene groote rol bij de offers. Heilige erfstukken worden met bloed besmeerd om ze krachtig te maken (Makassaren en Boegineezen); zaadpadi wordt met bloed besprenkeld om haar sterk te doen groeien (Toradja's, Dajaks). Makassaren dronken hertebloed om zich met deze dieren te assimileeren, ten einde ze beter te kunnen besluipen. — Ook het speeksel van dieren is krachtig; wij vinden voorbeelden hoe eene koe (Padang pandjang) een tijger (Javanen) en honden (Angkola, Halmahera) tal van menschen genezen door hun speeksel.

Speeksel van kippen wordt ook aangewend tegen steken of beten van vergiftige dieren. Daarentegen gebruikt men ook dikwijls het dier zelf, gebrand en tot poeder gestooten.

Dieren, welke voor den mensch van gewicht zijn, krijgen eene persoonlijke zielestof. Zoo wordt bij jagersvolken aan den hond eene persoonlijke zielestof toegekend: de dieren hebben namen, en worden als menschen toegesproken en behandeld (Toradja's, Galelareezen, Dajaks). Ook later als ze geen jagers meer zijn, duurt dit voort (Minangkabauers, Maleiers). Ook buffels en koeien hebben persoonlijke zielestof; zij worden toegesproken, bewierookt, hunne zielestof wordt geroepen en offers worden voor hen gebracht (Minangkabauers, Atjehers, Bataks, Dajaks, Javanen, Timoreezen, Makassaren en Boegineezen, Toradja's). Meestal vindt men in de kudde één dier, dat beschouwd wordt als de hoofdman, die de kudde bijeenhoudt; deze wordt gemeenlijk niet geslacht noch verkocht.

Zielestof van Planten.

Planten ook hebben volgens den Indonesiër zielestof, gelijkwaardig met die van den mensch. Het innige verband tusschen mensch en plant blijkt uit de verhalen: soms geeft iemand, die op reis gaat aan zijne achtergelaten betrekkingen eene plant, die zal gaan kwijnen, wanneer de persoon, die haar gegeven heeft, in gevaar of ziek is; vele volken planten bij de geboorte van een kind eene kokosnoot, in den later opgroeienden boom is de zielestof van het kind vastgelegd; in andere verhalen wordt meegedeeld, dat enkele boomen vroeger menschen waren, vooral geldt dit den Metroxylon en den Arenga saccharifera; weer andere verhalen spreken van menschen, die uit boomen of planten zijn voortgekomen, vooral uit rotan en bamboe. — Er zijn planten, aan welke om hare taaie levenskracht eene bijzonder sterke zielestof wordt toegekend. Hieronder bekleedt bij alle Indonesiërs de Dracaena terminalis de eerste plaats. Zij is de heilige plant, die door de priesters bij al hunne handelingen wordt gebruikt, en wier

krachtige zielestof men ook op den mensch tracht over te brengen. — Naam en vorm van planten kenschetsen hare zielestof, en hierop let de Indonesiër bij het zoeken naar middelen tegen ziekten of om aan zijn lichaam eenige verandering aan te brengen. Bij ieder volk vindt men hiervan honderde voorbeelden. Ter opheldering slechts één voorbeeld: Op Midden-Celebes is een boom, die lenturu heet; nu is turu = slapen, en daarom gebruikt men de bladeren van dien boom tot het stillen (doen slapen) van pijnen. — Van voorname boomen en planten, welke voor den mensch van groot nut zijn, stelt men zich de zielestof persoonlijk voor: zoo spreekt men vruchtboomen dikwijls als personen toe. — Vooral komt dit uit bij de rijst: de rijst wordt gevoed, door de halmen met rijstepap aan te roeren; hout en bladeren van boomen met groote vruchten worden tusschen de rijst gelegd, opdat deze groote korrels zal zetten; allerlei dingen moeten in acht genomen worden, opdat de zielestof der rijst niet schrikke en vliede; blijkt uit den welkenden toestand der rijst, dat de zielestof afwezig is, dan wordt deze als bij den mensch teruggehaald; die zielestof stelt men zich voor in de gedaante van een vogel of eene slang; vooral in het oogenblik, dat de rijst gesneden moet worden, moet men voorzichtig zijn, dat de zielestof niet schrikke en weg ga; dan wordt eerst een voorwerp van rijststoelen gemaakt, de „rijstmoeder," die de zielestof van de overige rijst moet vasthouden; zij trekt ook de zielestof aan van rijst, die door vogels en langs andere wegen verloren is gegaan; door toevoeging van steenen, ijzer en planten met krachtige zielestof wordt de zielestof van de rijstmoeder nog krachtiger gemaakt; zij wordt vriendelijk toegesproken, en men zegt haar, wat van haar gewenscht wordt; met groote eer wordt de rijstmoeder naar huis gebracht en bij de overige rijst in de schuur bewaard. — Onder de boomen heeft de kokospalm eene persoonlijke zielestof. Hij heet gegroeid te zijn uit het hoofd van een mensch; de noot wordt veel gebruikt bij het wichelen; allerlei animistische handelingen hebben bij het planten van de noot plaats: om den boom niet te hoog op

te laten schieten plant men hem op den middag, als hij eene korte schaduw werpt, of men plant hem hurkende; om hem veel vrucht te laten dragen wordt hij geplant door iemand, die veel kinderen en kleinkinderen heeft, enz. — De Arenga saccharifera is uit eene vrouw gegroeid; de palmwijn is melk uit hare borsten of het zijn hare tranen; bij het bewerken van den boom wordt hij ook toegesproken (Toradja's, Dajaks, Javanen, Niassers, Bataks). — De kruidnagelboom in de Molukken wordt in den bloeitijd geheel als eene zwangere vrouw beschouwd en behandeld; vooral wordt alles vermeden, wat de zielestof van den boom zou kunnen doen schrikken. — De Bataks gelooven, dat de kamferboom een eigen geest heeft, aan wien men offers brengt; de kamferzoekers gebruiken eene eigengemaakte taal, opdat de zielestof van den boom niet zal begrijpen, waarom het hen te doen is, en hij zijne kamferkristallen zal verbergen. — Op Soemba noemden de inboorlingen den sandelhoutboom a i n i t u = geestenhout, en eertijds durfde niemand zulk een boom omkappen. — Een bosch van caoutchoucboomen heeft ook één boom, die beschouwd wordt als het hoofd van het geheel, die zorgt, dat de zielestof der andere boomen (en daarmee hun sap) niet verdwijne; zulk een boom wordt nimmer afgetapt.

Z i e l e s t o f v a n v o o r w e r p e n.

Dat voorwerpen ook zielestof hebben, blijkt uit het gebruik, dat men er dikwijls van maakt. Dikwijls draagt men ijzeren voorwerpen, steenen, porselein, kralen, harde vruchten als Coixsoorten bij zich, of laat ze kinderen bij zich dragen, om hunne zielestof even hard te doen zijn als die van genoemde voorwerpen (Maleiers, Bataks, Gajo's, Dajaks, Soendaneezen, Makassaren, Toradja's, Galelareezen). Ook broze voorwerpen worden met harde in aanraking gebracht om de broze hard te maken. Bijvoorbeeld: een aarden pot wordt met ijzer of steen aangestooten (Makassaren, Toradja's). — Voorwerpen worden ook gevoed; landbouwgereedschap krijgt van de nieuwe rijst te eten (Dajaks, Toradja's, Midden-Timor); de

ploeg krijgt een offer (Makassaren); het weefgetouw krijgt rijst te eten (Zuid-Timor); het geweer krijgt een gedeelte van het geschoten wild (Midden-Timor); Javanen brengen aan allerlei voorwerpen offers, aan hun kar, hun schuur, enz. De Indonesische smeden vooral brengen offers aan hunne werktuigen. — Een groot stuk goud wordt geacht ander goud te lokken (Atjehers, Parigiërs, Toradja's, Dajaks); een bijzonder groote diamant wordt geacht den weg te wijzen naar andere diamanten (Dajaks). — Vooral de zielestof van ijzer speelt eene bijzondere rol onder de Indonesiërs: men gaat op ijzer zitten, om zijne eigen zielestof krachtig te maken (Maleiers, Makassaren); men gebruikt ijzer om zich onkwetsbaar te maken (Karobataks); men drinkt water, waarin ijzer gelegen heeft om sterk te worden (Nias, Java, Midden-Celebes, Halmahera); de Javaansche dokteres draagt steeds ijzer bij zich om krachtiger te kunnen masseeren; bij Toradja's en Dajaks speelt het ijzer in tal van plechtigheden eene rol. — De smid, die iederen dag met ijzer omgaat, wordt beschouwd als een bijzonder mensch (Bataks, Dajaks, Toradja's), en bij de volken, die Mohammedaan zijn geworden, is de smid steeds de vertegenwoordiger van het heidendom gebleven. — In die landen, waar goud gevonden wordt, heeft men allerlei voorschriften om de zielestof van het goud (en daarmede het goud zelf) niet te verjagen (Maleiers, Minangkabauers). De Dajaks gelooven, dat de zielestof van goud zich op den goudzoeker kan wreken en hem ziek maken. — In de tin-ontginningen bij de Maleiers moet men allerlei vermijden, wat de zielestof van het tin zou kunnen verschrikken; het tinerts wordt steeds met eerbied behandeld.

Zielsverhuizing.

Wat wordt van de zielestof na den dood? Sommige volken zeggen, dat de zielestof overgaat in ziel, maar de meesten zeggen dit niet. Uit de feiten blijkt, dat zielestof na den dood des menschen gescheiden blijft van de ziel (Dajaks, Toradja's, Papoea's, Timoreezen, e.a.). De gewone voorstelling is, dat de zielestof na den dood

terugkeert tot den oppergod, die haar dan weer uitdeelt aan andere menschen, dieren en planten; of deze bezieling geschiedt rechtstreeks. — De voorstellingen omtrent de zielestof hebben aanleiding gegeven tot het geloof in zielsverhuizing, die weer op haar beurt langzamerhand verdrongen is door het geloof in de ziel, in den zelfstandig na den dood voortlevenden geestelijken mensch. — Reeds in dit aardsche leven kan de zielestof naar een ander persoon verhuizen. Algemeen gelooft men, dat als een kind sterk op een der ouders lijkt, het de zielestof van een dier ouders heeft geroofd, en dan moet een van beiden sterven. — Lijkt een kind op een overledene, dan heeft die overledene zich in dat kind geïncarneerd (Javanen, Baliërs, Niassers, Dajaks). Ook op dieren en planten gaat de zielestof van overledenen over: verscheurende dieren zijn voorouders, die eene overtreding der zeden wreken; men ziet ook gestorvenen in dieren, die iets van geesten aan zich hebben: vuurvlieg om haar geheimzinnig licht, vogels en vlinders, die zich kunnen opheffen naar het geestenland; slangen, die uit holen in de aarde uit de onderwereld komen, enz. Ook wel huishagedissen en muizen, omdat deze met de menschen samen in huis leven. —

De zielestof van den levenden mensch stelt men zich voor als eene vuurvlieg (Toradja's, Bataks, Niassers); ook de zielestof van herten en zwijnen (Bataks, Dajaks), en van planten (Javanen), stelt men zich wel voor in de gedaante van eene vuurvlieg. Hiernaast komt bij alle Indonesische volken de vuurvlieg voor als incarnatie van een overledene. — Als krekel verlaat de zielestof soms een slapende (Soendaneezen en Galelareezen), en daarnaast is hij een overledene, die aan levenden den weg wijst naar het zielenland (Toradja's). — Soms is eene bromvlieg een belichaamde vloek, die tot iemand komt (Kailiërs, Dajaks); meestal is zij echter een overledene, die een bloedverwant naar het zielenland komt halen (Toradja's, Javanen, Angkolaers, Bataks, Niassers); soms is zij iemand, die in het buitenland is gestorven, en aan zijne verwanten zijn dood komt aanzeggen (Galelareezen, Makassaren). — De vlinder komt

alleen in Angkola en op Nias voor als een overledene, overal elders is hij de zielestof van een vriend, die in eenig huis zijn bezoek komt aankondigen. Soms is hij de zielestof van dieren (Toradja's, Bataks). Komt een vlinder op een kranke zitten, dan wordt deze beter, want zijne zielestof is teruggekeerd (Toradja's, Minahassa en Angkolaers). — Dat men zich zielestof als een vogel voorstelt blijkt uit het terugroepen van zielestof met interjecties, waarmede kippen worden geroepen (Boegineezen, Makassaren, Maleiers, Minangkabauers, Midden-Celebes). Bij alle volken vindt men ook vogels als incarnaties van overledenen. — De muis komt bij Toradja's, Dajaks en Timoreezen voor als de gestalte van de zielestof eens levenden menschen. Wanneer eene muis aan kleeren of nagels van iemand knabbelt, ziet men bij bijna alle volken in haar een overledene, die den mensch naar het zielenland komt halen. — In eene slang ziet de Indonesiër algemeen een afgestorvene, die met zijne komst iets slechts voorspelt. Bij enkele volken als Dajaks verschijnt de zielestof wel als slang, maar overigens is deze steeds een afgestorvene. Komt zij in huis, dan is zij een afgestorvene, die een der bewoners komt halen. — De zielestof van een lykanthropos verschijnt bij sommige volken als huishagedis (Maleiers), overigens wordt dit diertje aangemerkt als de incarnatie van gestorvenen, die met hunne verwanten in één huis willen blijven samenwonen.

Overblijfselen van het geloof in de zielsverhuizing vindt men overal in den Archipel. In allerlei dieren kan de mensch overgaan; maar in deze denkbeelden omtrent zielsverhuizing vindt men geen spoor van eenige gedachte aan vergelding. Alleen bij Javanen en Baliërs, die onder invloed van Hindoes hebben gestaan, vindt men dat wel: daar zoekt men ook naar tooverformules om zich eene wedergeboorte in een hooger wezen te verzekeren, of men leidt daartoe een kluizenaarsleven.

Vereering van dieren.

In nauw verband met het geloof in zielsverhuizing staat de vereering, die sommige dieren bij Indonesische

volken genieten, omdat men zich in zulk een dier zijne voorouders denkt; die dieren mag men nimmer kwaad doen. Soms is dit een witte kip (Bataks), dan een andere vogel (Tagalen), eene aapsoort (Bataks, Dajaks), varkens (Babar), buffels, herten (Dajaks); palingen (op de Philipijnen, in Zuid-Celebes en de Molukken) enz. — Eene algemeene vereering bij de Indonesiërs geniet de krokodil. Op Java en Sumatra gelooft men, dat de zielen der voorouders krokodillen zijn geworden. die hunne nakomelingen beschermen. Men doodt alleen een krokodil uit wraak, wanneer hij een mensch heeft gedood. Bij plechtige gelegenheden brengt men hem offers. Moeders laten de placenta hunner kinderen op een klein vaartuigje de rivier afdrijven als eene toewijding aan de krokodillen (aan de voorouders). Op Bangka acht men alle wel en wee van den krokodil afhankelijk; men spreekt hen aan met „groote heer"; bij feesten offert men aan hen; het hoogste wat men zich denken kan, is na den dood een krokodil te worden. Boegineezen en Makassaren zien in krokodillen hun voorouders en werpen offers in het water; men gelooft, dat een krokodil alleen bij vergissing een mensch verslindt. Bij de Timoreezen werd vroeger eene maagd aan de krokodillen geofferd, wanneer een nieuwe vorst den troon besteeg. In de Molukken wordt de krokodil algemeen vereerd, en onthoudt men zich van zijn vleesch. Overal op Celebes en de Noordelijk daarvan gelegen eilanden wordt de krokodil „grootvader" genoemd. In de tempels der Toradja's vindt men steeds krokodillenfiguren. — Naast de vereering van den krokodil staat die van de hagedis. Bij vele volken in Indonesië geldt de hagedis als de incarnatie der huisgoden, der voorouders, die in huis wonen. Zet men een offer voor die huisgoden neer, en eene hagedis laat zich hooren, dan beteekent dit, dat de zielen der afgestorvenen genoeg hebben gegeten, of nog meer willen hebben (Halmahera, Zuid-Celebes, Nias). Eene eigenlijke vereering, zooals deze onder de Polynesiërs voorkomt, vindt men in Indonesië niet. Waarschijnlijk heeft de vereering van de hagedis daar zulk eene hooge vlucht genomen, omdat er geen krokodillen worden

gevonden, en de hagedis dus in de plaats van den krokodil trad. — Overal waar tijgers gevonden worden (Java, Sumatra en Maleische schiereiland) worden zij vereerd als incarnaties van voorouders; zij worden „grootvader" genoemd, en nimmer maakt men jacht op hen. De Timor-Bataks gelooven, dat alleen zeer oude mannen, die voorbeeldig geleefd hebben, in tijgers veranderen, en in deze gedaante hunne nakomelingen beschermen.

Fetisisme.

Hetgeen de Indonesiërs als fetisen gebruiken, zijn voorwerpen met eene persoonlijk gedachte zielestof, welke voorwerpen door den mensch tot eigen nut worden aangewend. Overal in den Archipel vindt men versteeningen van menschen, dieren en planten, maar doorgaans zijn deze geen fetisen. De Indonesiër bidt niet tot zijn fetis, maar hij voedt hem met rijst, ei en bloed, om zijne werking en zijn zegen te versterken. De fetis wordt als persoon aangesproken. Alle voorwerpen kunnen fetis worden; dit houdt verband met de zonderlingheid en de zeldzaamheid dier voorwerpen; ook de omstandigheden, waaronder men een voorwerp vindt, kunnen er toe bijdragen het tot fetis te maken. — Algemeen voorkomende fetisen zijn bezoarsteenen, die in dieren en planten worden gevonden. De Indonesiër beschouwt ze als de concentratie van de zielestof van dat dier of die plant. Men gebruikt ze tot allerlei doeleinden: op het bloote lijf worden ze gedragen om de kracht er van op het lichaam te doen overgaan; men gebruikt ze voor een lang leven, voor stelpen van bloed, om onkwetsbaar te worden. In sommige streken van den Archipel drijft men handel in deze steenen. — Ook zoogenaamde dondersteenen, voorwerpen uit de steenperiode, worden als fetisen gebruikt. Men beschouwt ze als de „tanden" van donder en bliksem. Ze komen overal voor, en ze worden gebruikt om de elementen te bezweren en regen of droogte te maken. Ook maken ze iemand onkwetsbaar in den oorlog. — Onder de fetisen vindt men ook gewone steenen. Steenen en bergen beschouwt de Indonesiër als het geraamte, de beenderen der aarde, en zooals

hij ook van den mensch de beenderen het hoogste schat als het minst vergankelijke, is het gesteente voor hem het belangrijkste van de aarde; vandaar dat de Indonesiërs zich steeds verzetten tegen het hameren van steenen door natuuronderzoekers. Bijzondere steenen kunnen fetisen worden; ze worden in den droom aangewezen, ook wel door vorm of kleur, of een steen, die iemand om eene of andere reden opvalt. Overal komen steenen als fetisen voor; de Minankabauers hebben zelfs geluidgevende steenen; ze worden ingesmeerd met bloed om ze krachtig te maken, en bewierookt. Het meest worden steenen als fetisen gebruikt op Timor: in den droom zegt zulk een fetis aan den eigenaar welk offer hij hebben wil; een altaar wordt voor den fetis-steen gemaakt; hij wordt meest gevoed met rijst en ei; men heeft rijks- en familie-fetisen; de zielestof van het kostbare Sandelhout wordt ook in een steen verstoffelijkt. — Bij sommige volken vindt men bij ieder dorp een grooten steen opgericht, die de zielestof van de geheele bevolking van het dorp verstoffelijkt (Nias, Minahassa, Borneo). Ook treft men steenen als fetisen aan, die men beweert, dat kleinere steenen hebben voortgebracht (Minangkabau, Midden-Celebes). — Eene reeks van fetisen wordt gebruikt als amuletten; ze worden om den hals, om den buik of over den schouder gehangen, en bestaan veelal uit steentjes, eigenaardig gegroeide takjes en worteltjes, tanden van mensch en dier. Vooral oorlogsamuletten zijn algemeen in gebruik, fetisen, die geluk geven in den oorlog. De Toradja's gebruiken hiertoe een snoer getakte schelpen. Op Timor is deze amulet een zakje gevuld met steentjes en worteltjes, dat bewaard wordt in de nok van het huis, op de plaats dus, waar de voorouders ondersteld worden te wonen. Op Halmahera en bij de Dajaks zijn het dikwijls kleine potjes met eene gewijde olie er in, die om den hals worden gedragen. Bij laatstgenoemden ook snoeren van tanden van verscheurende dieren. — Andere amuletten weer worden in vruchtboomen gehangen om deze tegen diefstal te beschermen. Ze zijn veelal bekend onder den naam van m a t a k a u „roodoog," en bestaan meestal uit brandnetels

en andere jeukverwekkende dingen, die den dief eene krankheid zullen bezorgen. Ze dragen het kenmerk van fetisen, omdat men ze zelfbewust, als personen laat optreden. — Een opmerkelijke fetis is de Bataksche p a n g u l u b a l a n g, ruwe steenen beelden, waarin gaatjes zijn gemaakt, die worden opgevuld met eene brij, gemaakt uit oogen, lippen, neus en andere lichaamsdeelen van een lijk. Met die brij wordt de steen levend, tot een persoon gemaakt. De ziel van het lijk, waarvan de brij is gemaakt, heeft hiermee niets te maken. Deze steenen beelden worden bij het dorp geplant en waarschuwen de inwoners voor naderend gevaar. Deze steenen vindt men ook terug bij Dajaks, Minahassers en Niassers. Bij de eersten en de laatsten werden zij met bloed levend gemaakt. De Dajaks offerden aan die steenen, voordat zij ten oorlog gingen, en de buitgemaakte koppen werden bij die steenen geplaatst. Bij de Bataks vond dit beginsel nog toepassing in de tooverstaven, gebeeldhouwde stokken, die eveneens met bovengenoemde brij levend werden gemaakt, en tot allerlei doeleinden worden gebruikt, vooral om regen en droogte te bewerken. Verder de p e r m i n a k a n, een kruikje met bovengenoemde brij, met een houten stopje, waarin een menschenbeeldje is gesneden. P a g a r „omheining" zijn op allerlei wijzen toebereide fetisen, welke in huis opgehangen worden; deze voorwerpen beschermen den eigenaar tegen allerlei kwade praktijken en tooverkunsten en tegen vergiften.

Voorwerpen, welke langzamerhand fetisen zijn geworden, zijn oude erfstukken, die in den Archipel bekend zijn als p u s a k a. Zij ontleenen hunne fetiskracht aan de omstandigheid, dat deze voorwerpen uit den ouden tijd door de voorouders reeds zijn gebruikt. Deze voorwerpen zijn zóó heilig, dat niemand er aan zal denken zoo iets te verkoopen. Het is niet mogelijk eene optelling te geven van allerlei p u s a k a, voortdurend komen er meerdere bij. Alleen noemen wij hier de b ĕ l a n g a's of heilige aarden potten der Dajaks over geheel Borneo. Deze potten zijn zeer oud en van vreemden oorsprong; de Dajaks zeggen: van bovennatuurlijken oorsprong.

Herhaaldelijk is beproefd de potten na te maken, maar de Dajak herkent dadelijk echte van onechte. De Dajak geeft fabuleuse prijzen voor deze voorwerpen. Men vindt vaten vermeld van *f* 4000, *f* 14000, een zelfs van *f* 24000. Breekt een pot, dan worden de scherven nog afzonderlijk tegen hoogen prijs verkocht. Deze potten hebben bovennatuurlijke macht, ze zijn gelukaanbrengend en onheilafwerend. Zulk een pot verzekert zijnen bezitter welslagen in den handel, een rijken oogst, voorspoed op de jacht en de vischvangst, wendt ziekten en rampen van hem af en verdrijft alle booze geesten uit zijne nabijheid. Water uit die potten gedronken is geneeskrachtig. Men bewijst ook goddelijke eer aan die potten; heeft men pas een gekocht, dan wordt een offerfeest gegeven, meermalen worden zij ook met varkens- of hoenderbloed besmeerd.

Onder de pusaka of erfstukken verdienen de rijksornamenten nog eene afzonderlijke vermelding. De verschillende Toradja-landschappen in Midden-Celebes bewaren allen enkele voorwerpen als eene speer, een baadje, een houten rijstspaan, een lepel van kokosdop, een aarden pot en derg. Deze voorwerpen zouden afkomstig zijn uit de huishouding van een vorst, die alle Toradja's onder zijn bestuur zou hebben gehad. Niemand durft die oude stukken bewaren dan het hoofd van den stam zelf, die de vertegenwoordiger is van dien stam. Bij meer primitieve volken zien wij, dat deze rijksornamenten niet anders zijn dan voor het land gelukaanbrengende fetisen. — Van grooter beteekenis zijn ze geworden voor beschaafder volken, zooals de Makassaren en Boegineezen. Hunne rijksornamenten bestaan uit allerlei voorwerpen; offers worden er aan gebracht en men bewierookt ze; meermalen doet iemand eene gelofte bij ziekte, zwangerschap, kinderloosheid, enz., om een dier aan deze voorwerpen te offeren. Bij algemeene rampen worden offerfeesten voor deze ornamenten georganiseerd, waarbij zij met het bloed van een buffel worden bestreken. Wie deze voorwerpen in bewaring heeft, is ook vorst van dat rijk. — Van de rijksornamenten in de Padangsche bovenlanden worden allerlei

wonderen verhaald; zij zouden o. m. een glans afwerpen, die nadeelig is voor de gezondheid van kinderen. Met water, waarin deze voorwerpen hebben gelegen, wascht men zich. Een ander ornament doodde den persoon, wiens schaduw er op viel. — In sommige streken van het Maleische Schiereiland waren de inboorlingen zóó bang voor de ornamenten, dat zij er niet naar durfden kijken. — Ook de rijksornamenten aan de hoven der Javaansche vorsten worden alleen bij feesten en plechtigheden te voorschijn gehaald; ze bestaan voor het grootste deel uit massief gouden voorwerpen, mythische wezens of dieren voorstellende; een kanon zou den vorst steeds voor dreigende gevaren waarschuwen, en een ander kanon zou vrouwen vruchtbaar maken, waarom onvruchtbare vrouwen offers aan dien fetis komen brengen, waarbij zij zich als een man te paard er op plaatsen.

Ook personen kunnen nog gedurende hun leven fetisen worden,*) dit wil zeggen, dat aan bepaalde personen bovennatuurlijke macht wordt toegeschreven, waardoor hun persoon een voorwerp van vereering wordt. Dit kan men zeggen, dat in het algemeen waar is van alle inlandsche vorsten in den Archipel: hunne voorouders heeten uit den hemel neergedaald; zij hebben wit bloed; hun vloek is reeds voldoende om het gansche land te verderven en derg. Misschien het meest sprekende voorbeeld hiervan vinden wij in den Singa mangaradja of priesterkoning der Bataks: hij zou zeven jaar lang in den moederschoot zijn geweest; zijne geboorte ging gepaard met allerlei wonderen in de natuur; wanneer hij op lateren leeftijd met de beenen naar boven en het hoofd naar beneden sliep, groeide al de rijst met de wortels in de lucht. Zijn tong was met haar begroeid en een enkel woord van hem kon een mensch verderven of eene landstreek verwoesten. — Een ander voorbeeld noemen wij in James Brooke, den radja van Serawak; men vroeg hem water te zegenen, dat als

*) Men kan bedenking hebben tegen het rangschikken van menschen en dieren met buitengewone kracht onder de fetisen. Ik heb hen er bij opgenomen, omdat ze het meest aan fetisen nabijkomen.

vruchtbaar makend over het land werd gestort; ook wel water, waarin hij handen en voeten had gewasschen; in hunne gebeden riepen de Dajaks hem ook aan.

Van het feit, dat ook levende dieren fetisen kunnen zijn vinden wij slechts één voorbeeld en wel in de vereering van de tortelduif bij de Javanen en Maleiers op Sumatra. Wij meenen echter, dat deze niet zuiver Indonesisch is, maar dat zij door de Hindoes ingevoerd is. Voor eene duif met de goede teekenen geeft men een hoogen prijs; deze brengt den bezitter allerlei zegeningen aan, wendt ziekte af, geeft een goeden rijstoogst en derg. Deze vogels worden met veel zorg verpleegd. Het lijk van zulk een diertje wordt zelfs nog gebalsemd en bewaard, daar het zijne kracht met den dood niet verliest.

SPIRITISME.

Het voorkomen van de ziel.

De na den dood voortlevende ziel is voor den Indonesiër een soort van aftreksel van het doode lichaam, geheel gelijk aan den stoffelijken mensch. Daarom kan de Indonesiër zich die ziel niet voorstellen zonder het stoffelijk lichaam van den mensch, en daarom laat hij er ook zooveel van afhangen wat met het lijk gebeurt. De gedaante, waarin men zich de ziel voorstelt, is die van het lichaam: een gebrek des lichaams is ook aan de ziel te zien; de zielen van menschen, wier hoofd door den vijand is afgeslagen, verschijnen ook zonder hoofd in het zielenland.

In dit geloof wortelt ook het tatoueeren, dat, wat den Indischen Archipel betreft, alleen in de Molukken en op Borneo wordt gevonden. De tatouage staat ook op de ziel afgedrukt. Het is niet meer na te gaan met welke bedoeling men zulks doet, of het dient om de ziel kleeding te geven, dan wel om groote gebeurtenissen te memoreeren, dan wel (en dit is het waarschijnlijkste), dat het in verband staat met de puberteit. Hiernaast staat het aanbrengen van wonden op schouders en borst, als teeken, dat men pijn kan verdragen, van dapperheid dus, eene deugd, die groote waarde heeft in het zielenland.

De meeste Indonesische volken zeggen, dat de ziel zwart is. Op het geloof, dat zielen zwart zijn, berust ongetwijfeld de gewoonte bij vele volken om gedurende of na eene begrafenis elkaar zwart te maken met houtskool, roet of asch (Toradja's, Minahassers, Dajaks, Niassers, Karobataks, bewoners van Halmahera en de Aroe eilanden, Papoea's). De bedoeling van het zwart

maken is de ziel van den overledene in den waan te brengen, dat de overlevenden ook reeds zielen zijn; anders mocht hij uit nijdigheid over zijn eigen afsterven ook zijne familiebetrekkingen eens dooden. Op Timor bedekt men zich voor dit doel met een stuk zwart katoen. Ook bij andere gelegenheden brengt men dit zwartmaken in practijk om zielen of geesten te misleiden: bijvoorbeeld bij zuigelingen wanneer zij alleen gelaten moeten worden (Dajaks, Niassers). Ook bij onweder of andere natuurverschijnselen, waarbij men denkt, dat geesten in het werk zijn (Angkolaers, Tobabataks, Karobataks).

De mensch vreest de ziel.

Nu en dan vinden wij voorbeelden, dat de liefde voor een afgestorvene de vrees voor zijne ziel overwint; dit geldt inzonderheid van kinderlijken. Overigens hebben de Indonesiërs algemeen groote vrees voor de ziel van een doode. Zij kunnen zich niet anders voorstellen, of de overledene is nijdig, dat hij van deze aarde heeft moeten scheiden, en in zijne nijdigheid wenscht hij zijn eigen lot ook anderen toebedeeld te zien. Hij tracht daarom de zielestof van de overlevenden mee te nemen in het graf, waardoor die personen zullen sterven.

Vooral wordt de ziel gevreesd van eene in het kraambed gestorven vrouw. Zulk eene ziel heet met verschillende variaties pontianak. Zij doet zich voor als een vogel met lange nagels, die een klagelijk geluid uitstoot. Het geloof aan deze zielen is algemeen onder de Indonesiërs. Uit nijdigheid, dat zij in het kraambed is overleden, tracht zij het leed, dat haar zelve is overkomen, ook andere zwangere vrouwen te bezorgen. Zij dringt daartoe in den buik der barende en slaat hare nagels daarin vast. Hierdoor doodt zij zoowel het kind als de moeder. Van enkele volken is opgeteekend, dat de pontianak het er op zou toeleggen mannen te emasculeeren (Westerafdeeling van Borneo, Ceram, Kei-eilanden, Savoe). — Het middel, dat men algemeen tegen de pontianak aanwendt, is het ophangen van doornstokken (meestal van een bepaalden citroenboom) bij den ingang

van huizen, waar zich zwangere vrouwen bevinden. De pontianak zal uit vrees om zich aan de dorens te verwonden buiten blijven. Van de bewoners der Philippijnen lezen wij, dat zij de geslachtsdeelen ontblooten om de pontianak te verschrikken en te verdrijven.

De vrees voor de ziel van den afgestorvene heeft er den Indonesiërs toe gebracht allerlei middelen aan te wenden om de ziel van zich af te houden. Daar men zich ziel en lichaam nog steeds als in zeer nauw verband tot elkaar staande denkt, meent men, dat hetgeen met het lichaam gedaan wordt, ook aan de ziel geschiedt. Daarom bindt men het lijk van een in het kraambed gestorven vrouw vast, opdat hare ziel geen pontianak kan worden. Naalden en dorens steekt men haar in handen en ledematen, opdat zij zich niet zal durven bewegen uit vrees zich pijn te doen. Een ei legt men in de okselholten, opdat zij de armen niet als vleugels zal uitslaan, uit vrees de eieren te zullen verliezen. Naast deze algemeen genomen maatregelen geeft de Atjeher aan zulk een lijk nog een verward kluwen garen en een naald zonder oog mede; wanneer de pontianak er op uit wil gaan, wil zij zich eerst van haar lijkkleed een pantalon naaien, maar met het ontwarren van het kluwen en met het zoeken naar het oog van de naald verstrijkt de tijd.

Maar ook de lijken van andere menschen worden gebonden, soms geheel (Enggano, Malaka, Halmahera, Midden-Celebes, Molukken), soms alleen de duimen en groote teenen aan elkaar, opdat de ziel niet zal kunnen loopen en grijpen (Bataks, Niassers, Dajaks). — Ook de openingen van het hoofd, oogen, ooren en mond worden dichtgestopt, opdat de doode niet meer zal zien, hooren en spreken (Maleiers, Atjehers, Bataks, Niassers). — Een ander middel om zielen onschadelijk te maken is met asch te werpen, waardoor de ziel zal worden verblind (Toradja's, Bataks, Niassers, Badoewi's op Java, Dajaks, Galelareezen op Halmahera, op Ceram en op Baber). — De Indonesiër heeft er ook behoefte aan om het verbreken van alle betrekking met den overledene symbolisch voor te stellen: soms geschiedt

dit door het splijten of doorhakken van een stuk rotan (Tobabataks, Toradja's, bewoners van Baber); door het doorhakken van een bamboe (Tanimbar), van eene kokosnoot (Makassaren); het doorscheuren van een blad (Papoea's); op Nias wordt een lendedoek van den overledene in tweeën gescheurd; sterft onder de Karobataks eene vrouw, zoo slaat de weduwnaar den langwerpigen steen, waarmede kruiderijen worden gewreven, in tweeën, of hij scheurt een sirihblad doormidden. — Een ander algemeen toegepast middel om zich van de ziel te scheiden, is het baden. Baden is in het algemeen een middel om iets onaangenaams, iets onheil aanbrengends van zich af te doen, inzonderheid met betrekking tot de zoozeer gevreesde ziel. Op eigenaardige wijze heeft dit baden bij de Oloh Ngadjoe op Borneo plaats: na de begrafenis gaan de verwanten van den overledene in eene boot zitten, en deze wordt dan in de rivier omgekanteld, zoodat allen in het water vallen; dit geschiedt tot driemalen toe. — Bij sommige volken is dit baden in een gedeeltelijk baden overgebleven. Zoo wasschen sommigen zich alleen handen en voeten (Karobataks, Toradja's, Minahassers en op Babar). De Zeedajaks in Serawak werpen na de begrafenis een kruik met water tegen den grond stuk als scheiding tusschen hen en den doode. De volken, die den Islam hebben aangenomen, besprenkelen gewoonlijk met dit doel het graf met water. — Talrijk zijn de middelen, welke men aanwendt om de ziel den weg naar het huis bijster te maken, opdat zij daarheen niet meer terug kan komen en er gaan spoken. De Karobataks begraven het lijk van iemand, die een gewelddadigen dood is gestorven, en wiens ziel dus ondersteld wordt erg nijdig te zijn, met het hoofd naar het dorp toe, opdat de doode zich oprichtende het dorp niet zal kunnen zien. Bij sommige volken, zooals bij de Bataks en op Halmahera loopt men hard van het graf weg, terwijl ieder er voor tracht te zorgen niet de laatste te zijn. Zeer algemeen is de gewoonte om het lijk uit eene vensteropening of door een gat in den wand naar buiten te brengen; deze vensteropening of dit gat moet dan tegenover het Westen

liggen (Midden- en Zuid-Celebes, Halmahera, Nieuw-Guinea, Borneo). Sommige volken dragen alleen de lijken van bepaalde personen, wier ziel vooral te vreezen is op deze wijze uit; zoo doen de Bataks en de vroegere Balineezen het alleen met de lijken van aanzienlijken; op Nias brengt men het lijk van eene in het kraambed gestorven vrouw door den vloer naar buiten. — De Minahassers brachten de ziel van een overledene in de war, door snel eenige malen met het lijk om de woning te loopen. Dit is waarschijnlijk ook de bedoeling van den snellen pas, waarop Mohammedanen op Java en elders in den Archipel hunne lijken begraven. Anderen weer maken een afzonderlijk pad naar de begraafplaats toe om de ziel te misleiden (Nias). — Ook komt het veel voor, dat men van de begrafenis terugkomende een gevorkte stengel of een dito stuk hout achter zich op den weg opstelt om de ziel tegen te houden (Toboengkoe, Zeedajaks, Bataks, Niassers). Anderen versperren den weg alleen met gehakt hout (Boeroe, Nieuw Guinea). — Voorts tracht men de ziel op een afstand te houden door het aanleggen van vuur en leven te maken (Soenda, Minahassa, Bolaang Mongondooe, Zuid-Celebes, Nieuw Guinea; bij Dajaks, Bataks en Niassers). Ook maakt men bij sommige volken de lijkkist zoo nauw mogelijk om te voorkomen, dat de doode nog een der levenden met zich medeneemt in de kist (Toradja's, Galelareezen, Oloh Ngadjoe, Niassers).

Rouwgebruiken.

De Indonesiër onderstelt, dat, wanneer iemand gestorven is, zijne ziel toornig is, omdat zij afstand heeft moeten doen van het leven hier op aarde. Later went zij aan haren nieuwen toestand, maar in de eerste dagen is zij in eene voor de nog levenden gevaarlijke stemming. Daarom moet men in de eerste dagen na een sterfgeval bijzonder voorzichtig zijn; deze vrees heeft aanleiding gegeven tot de instelling van rouwgebruiken.

In de eerste dagen dan na een sterfgeval moeten de inwoners van het dorp zich doodstil houden. Er mag geen leven gemaakt worden, er mag niet worden ge-

danst of gezongen, muziek mag niet worden gemaakt, rijst mag niet worden gestampt, kokosnoten mogen niet van de boomen worden geworpen, geweren mogen niet worden afgeschoten; ja, men gaat zoo ver, dat niet mag worden gevischt, op het water mag niet worden gezeild, goederen mogen niet op de gewone wijze worden gedragen. De bedoeling is: geenerlei geluid mag de ziel van den overledene den weg wijzen naar zijne woonplaats; men houdt zich als het ware voor haar schuil. Bij alle Indonesische volken vinden wij bepalingen als pas zijn genoemd.

Ook in de rouwkleeding der Indonesiërs ligt de bedoeling zich voor den overledene te verbergen in dezen zin: om zich voor den doode weinig begeerlijk te maken door oude versleten kleederen te dragen. Ook ligt in die kleeding de bedoeling zich gelijk te maken aan den doode. Zoo dragen de Galelareezen stukjes van het lijkkleed als kleeding of als bandjes om de polsen. Men wil zich zooveel mogelijk gelijk maken aan den doode. Dit komt ook voor op de Tanimbar-eilanden en op Zuid-Celebes. Ook moet men oude kleederen gebruiken of wel kleederen uit den ouden tijd, omdat men onderstelt, dat de zielen der afgestorvenen in het zielenland nog ouderwets gekleed zijn. Zoo vinden wij hier en daar nog het voorschrift geklopte boomschors als rouwkleeding te dragen (Dajaks, Midden-Borneo, Toradja's), of op eenige andere wijze naar den ouden tijd terug te keeren (Ceram, Ambon, Aroe, Bone). Bijna algemeen is ook het voorschrift om alle sieraden af te leggen, althans deze met lappen te omwinden en zoodoende onzichtbaar te maken.

Deze rouwgebruiken worden door de naaste familieleden in acht genomen, ook wel door een uitgebreider kring, wanneer de overledene een hoofd des volks was. Maar vooral had de weduwe of de weduwnaar zich in acht te nemen voor de wraak van de ziel. Vrij algemeen komt de gewoonte voor, dat de weduwe en weduwnaar, of een van beiden zich het haar moet laten snijden of afscheren; bij sommige volken onderwerpen zich ook verdere bloedverwanten aan dit gebod (Nieuw

Guinea, Halmahera, Loeang-Sermata, Baber, Timor, Serawak, Borneo, Enggano, Batakland). Op Timor scheren zich bij den dood van een hoofd zelfs alle mannelijke onderdanen het hoofd kaal, en bij sommige Dajakstammen doen de lijfeigenen het bij den dood van hun heer. — Soms is dit scheren van het hoofd opgevat als een afleggen van het sieraad van het haar, doch waarschijnlijker beteekent het een offer van een deel van zichzelf, opdat het geheel behouden blijve.

Op eene bijzondere wijze moeten weduwe en weduwnaar zich nog voor de ziel hunner overleden echtgenooten verbergen, namelijk door het hoofd te bedekken, nu eens met een mat (Toradja's), dan met een lap katoen of geklopte boomschors (Baber, Bone, Kenja dajaks en Bataks), of met een hoed of muts (Papoea's, Minahassers, Bahau dajaks, Oloh Ngadjoe, Enggano) of met een net (Papoea's).

Een der rouwgebruiken is ook, dat men zich van bepaalde spijzen te onthouden heeft, vooral van die, welke dagelijksch voedsel zijn; zoo moeten sommige volken sagoekoeken eten in plaats van de dagelijksche sagoebrij (Papoea's, Galelareezen, Tobeloreezen); anderen weer eten mais inplaats van de dagelijksche rijst (Toradja's, Minahassers, Dajaks); bij weer anderen mag er in het sterfhuis niet gegeten worden (Silindoeng, Z. O. Borneo, Zuid-Celebes); soms mag wel in het sterfhuis worden gegeten, maar niet gekookt (Minahassa, Minangkabau), en weer bij anderen wordt de weduwe gevoerd (Enggano, Zuid-Nias). — Soms heeft men in deze gebruiken een ontberen willen zien, om daarmede de ziel des overledenen mild te stemmen. Wij zien er echter pogingen in om zich als ziel voor te doen, en zoo de wraak van den overledene te ontkomen; men denkt: de zielen van afgestorvenen eten niet, althans niet op dezelfde wijze als menschen dit doen; wat zij eten is niet zichtbaar; nu moeten ook zij, die zich als gezellen van den overledene (dus als zielen) willen voordoen, doen alsof zij niet eten; zij gaan daartoe buitenshuis of het eten wordt hen in den mond gestopt.

Aangaande den duur van den rouwtijd, onderscheiden de Indonesiërs een korten zwaren rouw- en een langen lichten rouwtijd. De eerste wordt meestal in acht genomen door een uitgebreiden kring van verwanten en duurt gewoonlijk 3 of 7 dagen. (Soms ook tot aan eene nieuwe maan, zooals op enkele eilanden der Molukken.) De lichte rouw wordt alleen door weduwe of weduwnaar in acht genomen en duurt zóólang tot het doodenfeest is gevierd, waarbij de ziel ondersteld wordt naar het zielenland te zijn gegaan. Bij sommige Dajak- en Toradjastammen wordt de zware rouw opgeheven door het dooden van een slachtoffer, waardoor het teleurgesteld gevoel van den overledene voldaan is. Misschien is dit vroeger wel algemeen geweest.

Menschenoffers.

De vrees, dat de overledene, vooral wanneer hij een aanzienlijke is, een lotgenoot in zijn ongeluk wenscht te hebben, heeft den Indonesiër er toe gebracht een mensch te dooden, opdat de ziel van den overledene tevreden zij. Later heeft zich aan dit wreede gebruik de gedachte gehecht, als zoude de overledene met dat slachtoffer een dienaar in het hiernamaals krijgen. — Er bestaat bij de Indonesiërs ook een onbloedig menschenoffer. Wanneer bij de Toradja's ten Zuiden en Oosten van het Possomeer een hoofd is overleden, wordt eene slavenfamilie aangewezen, die in de grafhut woont. Zij worden geheel als zielen beschouwd; niemand mag hun iets weigeren, of met hen praten. Als het doodenfeest is gevierd, is dit gezin vrij, maar het mag niet in het dorp wonen; het is dood verklaard. Juist zoo vinden wij deze gewoonte nog onder de Baliërs. Ook moet dit vroeger de gewoonte zijn geweest bij de Tobabataks; niemand mocht zulk een slaaf opnemen of hem eten geven. Bij de Boegineezen en Makassaren is het nog de gewoonte, dat de slaaf of slavin, die het waschwater opvangt, waarmede het lijk van een aanzienlijk mensch wordt gewasschen, daarna vrij is. Wij vermoeden ook, dat de Badoewi's in het Westen van Java, die de heilige graven van de vorsten van Padjadjaran

bewaken, nakomelingen zijn van zulk een slavengezin, dat was aangewezen om den overledene tot gezelschap te dienen. Overigens vinden wij van tal van Indonesische volken opgeteekend, dat gedurende eenige nachten na het overlijden wakers op het graf zijn, opdat de overledene zich niet eenzaam zal gevoelen. Dit onbloedige menschenoffer zou de schakel kunnen worden genoemd tusschen de rouwgebruiken en het bloedige menschenoffer; het was een voorloopige maatregel, welke echter het bloedige menschenoffer niet te niet deed.

De Toradja's gaan, om een slachtoffer te krijgen, uit snellen, of koopen een slaaf uit een anderen stam. De scalp wordt van het hoofd afgepeld; met deze dansen de lieden, die den kop zijn gaan halen, zevenmaal om het graf heen, waarna stukjes van den scalp op de kist en op de stijlen van de hut worden genageld. De aanvoerder van den tocht snijdt daarna het rouwbaadje van de weduwe of den weduwnaar langs den rug middendoor, en van de andere rouwkleeding snijden zij een stuk af. — De Berg-toradja's zingen eerst dagen lang om het slachtoffer, voordat zij het dooden; het hoofd wordt daarna op het slaapmatje van den overledene gelegd, de scalp wordt er afgepeld en in huis opgehangen. — In de Minahassa had oudtijds het koppensnellen ten behoeve van een doode algemeen plaats. Met het bloed des verslagenen werd het houtwerk van de grafhut rood geverfd, terwijl de koppen naast het graf werden begraven. — Bij de Dajaks in Z. O. Borneo werd het slachtoffer den avond voor zijn dood bezworen, om de ziel uit zijn lichaam te halen, zoodat men den volgenden dag een zielloos mensch meende te dooden. De lichamen der slachtoffers werden verbrand en de asch bij het lijk in de lijkkist gedaan. — De Kindjindajaks wierpen de koppen in het graf, en de lijkkist werd er bovenop geplaatst. — In Midden-Borneo kocht men meestal iemand van een anderen stam, die dan langzaam met speersteken werd gedood; het lijk werd begraven onder den paal, die ter eere van den doode was opgericht en het hoofd werd er bovenop gestoken. — Bij de stammen in het Serawaksche komt het menschenoffer algemeen voor. Soms

bond men het slachtoffer aan de graftombe om hem te laten verhongeren; sommigen slachtten hem, anderen begroeven hem levend; meestal waren het slaven uit andere stammen afkomstig. — Eertijds moet het zoeken van een slachtoffer bij de Bataks algemeen zijn geweest, evenals dit nog het geval is bij de Niassers. — Op Bali bestaat het thans niet meer, maar er zijn aanwijzingen, dat men eertijds voor een doode een menschenoffer noodig achtte. — Op Soemba, Savoe en Timor bestond en bestaat deze gewoonte nog. Op eerstgenoemd eiland werden voor een hoofd soms 30 menschen tegelijk geslacht. — Algemeen was ook het menschenoffer bij de bewoners der Philippijnen. Een lievelingsslaaf gaf men den doode soms tot gezelschap mede. Onder het lijk van een dapper man werd wel een gebonden strijder levend begraven.

Wat de beteekenis van het menschenoffer aangaat, zoo vinden wij meestal opgegeven, dat het zou moeten dienen om den overledene een dienaar mede te geven in het hiernamaals. Dit moet echter eene latere voorstelling zijn, wanneer men in aanmerking neemt, dat eertijds geen slaven bestonden; ook is de voorstelling, welke men van het zielenland heeft, geheel in strijd met de onderstelling van een dienstbaar zijn. — Ongetwijfeld is vrees voor de teleurgestelde ziel van den overledene, die gaarne ook anderen tot zijne lotgenooten zou maken een van de eerste redenen geweest, maar er komt nog iets anders bij: in het hiernamaals verzekert dapperheid aan den overledene eene goede plaats. Door het menschenoffer heeft men den overledene het cachet van dapperheid willen geven; de gedachte zou dus zijn, dat de betoonde dapperheid bij het snellen van de nagelaten betrekkingen den overledene ten goede komt. Dit vindt nog meer waarschijnlijkheid in de gewoonte, die bij Toradja's en Dajaks bestaat, om bij zekere gelegenheden zijne dappere daden op te sommen (waarbij verschrikkelijk wordt overdreven), in de vaste meening, dat die dappere daden den overledenen ten goede zullen komen. Dat het slachten van slaven een later stadium moet zijn dan het koppensnellen, blijkt uit de omstandig-

heid, dat die slaven bijna altijd uit een anderen stam moeten zijn.

Weduwenoffers.

Weduwenoffers kwamen in den Indischen Archipel alleen op Java en Bali voor. (Van de Bimaneezen en de Orang bënoewa wordt het ook gezegd, maar dit is nog twijfelachtig.) Men onderstelt wel eens, dat het weduwenoffer algemeen was, en dat de rouwgebruiken eene verzachting van die gewoonte zouden zijn, maar dit is niet waarschijnlijk. Op Java en Bali is het weduwenoffer ongetwijfeld onder Hindoeschen invloed ingevoerd. — Op Java zwoeren de vrouwen haren man mede te zullen gaan in den dood. Zij lieten zich dan met het lijk verbranden. Het laatst moet een weduwenoffer hebben plaats gehad in het einde der 16e eeuw in het rijk Balambangan op Oost-Java. Toen werden de vrouwen met een kris doodgestoken. Zij hadden ieder eene tortelduif bij zich, waarmede de ziel ondersteld werd naar boven te gaan.

Op Bali komt het verbranden van weduwen tot op heden voor, niettegenstaande de ernstige bemoeiingen der Regeering om dit kwaad tegen te gaan. Alleen vrouwen uit de 2e en 3e kaste worden verbrand. Bij de Brahmanen komt de weduwen-verbranding zelden voor; terwijl de vierde kaste te arm is om de kosten aan de plechtigheid verbonden, te betalen. Het weduwenoffer is geheel vrijwillig. Zoodra zij er zich voor hebben aangegeven, worden zij als heiligen beschouwd; zij worden gedragen, haar worden offers gebracht, en aan al hare wenschen wordt voldaan; zij verkeeren in een opgewonden staat over de heerlijkheden, die haar in den hemel wachten. Door haren dood stijgen ook hare familieleden in aanzien. Sommige weduwen laten zich levend verbranden, anderen dooden zich vooraf in den val met een kris. Ook op Bali wordt de tortelduif gebruikt als het vervoermiddel van de ziel naar boven.

Doodenoffers.

De offers aan de dooden zijn geen vrijwillige gaven,

maar het is datgene, wat hun toekomt, hun eigen bezitting dus. Aanvankelijk bestond er geen individueel bezit, alles behoorde aan de groep in communaal eigendom; in dien tijd kan er van doodenoffers geen sprake zijn geweest; ze waren toen ook niet noodig, want het gevoel van eigen individualiteit was toen nog zóó weinig ontwikkeld, dat men nog weinig besef had van zijne zelfstandig voortlevende ziel. Het eerste individueele bezit zal wel in jachttropeeën hebben bestaan, en in uitgebreiden zin: in alle oorspronkelijke versiering. Deze sieraden gingen natuurlijk mede in het graf, niemand had er iets aan dan de overledene zelf, omdat de versiering alleen een kenmerk voor dien persoon was.

Het doodenoffer wordt natuurlijk betaald uit de nalatenschap van den overledene; soms brengt men wel geschenken bij, maar dit is iets bijkomstigs, en dit wordt meer tegenover de levenden dan tegenover den doode gedaan; bij eene latere gelegenheid moeten die geschenken teruggegeven worden. De Indonesiër doet daarom groote moeite om tijdens zijn leven te zorgen voor kleederen en voor een offerdier, dat hem bij zijn dood kan worden medegegeven. — Met dit doodenoffer staat ook de verdeeling der erfenis in verband. Meestal wordt de erfenis bij de Indonesische volken niet verdeeld, maar zoo zij verdeeld wordt, geschiedt zulks eerst na het groote doodenfeest, omdat uit die erfenis eerst alle onkosten moeten worden betaald. — Aan den doode worden algemeen meegegeven: zijn slaapmatje, kleederen, kookpot, rijst, water, betel, tabak, kostbaarheden, sieraden.

Vroeger moet de vrees voor de afgunst van den doode, wanneer deze zou zien dat zijn eigendom door zijne nakomelingen werd gebruikt, meer hebben gedrongen, dat eigendom aan den doode mee te geven, dan de wensch, dat de overledene er nut van zou hebben in het hiernamaals. Deze vrees om de afgunst der ziel op te wekken moet aanleiding hebben gegeven tot de gewoonte om zijne bezittingen aan anderen weg te geven (Nieuw Guinea, eenige eilanden der Molukken, Minangkabau, enz.).

Tegenwoordig denken de Indonesiërs algemeen, dat de overledene die voorwerpen inderdaad in het hiernamaals gebruikt, namelijk de ziel er van, en om die ziel van het voorwerp los te krijgen, moet het medegegeven eten gekookt zijn en de voorwerpen gebroken. Ook geeft men dikwijls eenige boomen van de aanplantingen des overledenen mede; deze moeten dan worden omgehakt (Nieuw Guinea, Molukken, Halmahera, Minahassa, Borneo, Enggano, Nias, Malaka).

De overtuiging, dat de ziel van den overledene alleen gebruik maakt van de ziel zijns eigendoms, moet den natuurmensch er toe hebben gebracht om de eigenlijke voorwerpen te sparen, en den doode alleen afbeeldingen „afschaduwingen" van een en ander mee te geven. Daarom worden de lijkwaden en de lijkkisten met dieren- en menschenfiguren beschilderd. Zoo geven de Dajaks aan hunne dooden twee planken mede, waarop allerlei voor den Dajak begeerlijke voorwerpen staan afgebeeld. Vooral wapens, zoo kostbaar voor den Indonesiër, maakt men na in hout, en geeft deze aan den doode mede (Kei-eilanden, Boeroe, Halmahera, Batoe-eilanden, Malaka). Voorts worden de eigendommen van den overledene alleen tentoongesteld, en na de begrafenis weer opgeborgen.

Van vele volken lezen wij ook, dat zij geld medegeven aan den doode (Madagascar, Bataklanden, Nias, Timor, Halmahera, Makasser, Midden-Celebes, Borneo). Dit geld wordt op de oogen gelegd, of in den mond, op de borst of in de hand des dooden, en het heet, dat de doode met dat geld zich een en ander in het zielenland kan aanschaffen. Dit is echter eene latere beteekenis. Men kan dit geld beschouwen als een gedeelte van zijn eigendom, dat men den doode meegeeft, of ook wel als een afkoop van de vele goederen zijns eigendoms, die men hem niet meegeeft.

De Indonesiër is er zeer op gesteld, dat bij zijne begrafenis minstens één offerdier worde geslacht, en dit heeft ook algemeen plaats in den Archipel. Wanneer het aanzienlijken geldt, worden dikwijls zooveel beesten geslacht, dat een groot deel er van ongebruikt blijft. Bij

landbouwers, zooals de meeste Indonesiërs zijn, maakt vee den grootsten rijkdom uit, en om in het hiernamaals rijk te zijn moet de doode dus vee meenemen. Bij die volken, die Mohammedanen zijn geworden, geldt het dier, dat bij de begrafenis wordt geslacht, als rijbeest over de brug naar het hiernamaals. — Dikwijls ook worden een of meer paarden voor den overledene geslacht (Madagascar, Bataklanden, Rotti, Timor, Soemba). — Ook vinden wij een enkele maal van hondenoffers gewag gemaakt (Nieuw Guinea, Leti, Rotti en bij de Bahau's op Borneo).

De ziel blijft voorloopig bij het graf en het huis.

De ziel van den overledene gaat niet dadelijk na den dood naar den hades, maar blijft voorloopig in den omtrek van het graf rondzwerven; daarom bouwt de Indonesiër eene hut op het graf tot verblijf van de ziel. Maar ook in het huis van den overledene maken eenige volken een soort van praalbed voor den doode, waarbij zijne eigendommen worden uitgestald, en waarbij iederen avond licht wordt gebrand. Dit praalbed blijft van 3 tot 40 dagen staan (Galelareezen, Amboneezen, Toradja's, Philippijnen, Dajaks, Minangkabauers). — De derde dag na het overlijden speelt eene groote rol bij de Indonesiërs; men denkt toch, dat de ziel onbewust is van den dood des lichaams, en eerst op den derden dag daarvan kennis krijgt. Meestal moeten eerst de zielen der overledenen komen om den pas gestorvene van zijnen dood te overtuigen (Dajaks, Galelareezen, Bataks, Niassers). Bij inlandsche Christenen in de Molukken en in de Minahassa wordt deze derde dag daarom steeds gevierd met bidden en psalmen zingen. — Om dezelfde reden is men er zeer op gesteld de lijken zijner familieleden bij zich te hebben in het vaderland, opdat de ziel aanstonds gezelschap hebbe in de zielen van overleden stamgenooten. Wanneer iemand in den vreemde sterft, dan nemen de vrienden zoo mogelijk zijn gebeente mede, of alleen het hoofd. Is dit niet mogelijk, dan toch zijne kleederen, zijn haar of een enkele maal (in Angkola),

wat aarde van de plek, waar hij overleden is. Kan men niets van het lijk krijgen, dan gebeurt het wel, dat men eene pop maakt, die den overledene moet voorstellen (Papoea's, Galelareezen, Angkolaers). De genoemde voorwerpen worden dan gebruikt als medium om de ziel van den overledene in zijn vaderland te brengen. — De ziel blijft aan het lijk, aan de aarde verbonden, zoolang het groote doodenfeest niet is gevierd. En de viering van dit doodenfeest is niet alleen afhankelijk van de omstandigheid of de benoodigdheden daartoe gereed zijn, maar ook moet men wachten tot het vleesch van de beenderen verteerd is. Zoolang dit nog niet het geval is, „stinkt" de ziel en wordt zij nog niet in het zielenland toegelaten. Het hoofdmoment van genoemd doodenfeest is dan ook, dat de beenderen van den overledene worden verzameld, die dan eerst voorgoed begraven, of weggezet worden (Midden-Celebes, Aroe- en Keieilanden, Ceram, Timorlao, Halmahera, Boeroe, Timor, Borneo, Bataklanden, Nias). Soms (zooals op Nias) doet men alle plechtigheden alleen met het hoofd van den overledene. Vele Indonesische volken brengen de beenderen naar eene spelonk, die zij beschouwen als den ingang tot het zielenland.

Verbranden van lijken.

Meestal worden de lijken in den grond begraven, of op eene stelling of in eenen boom geplaatst. Bij één en hetzelfde volk vinden wij dikwijls beide wijzen in gebruik. Hoofdzaak blijft, dat de vleeschdeelen vergaan moeten zijn, eer de ziel werkelijk ziel is, en om dit te bevorderen vinden wij bij Dajaks, Bataks en Balineezen de gewoonte om de lijken te verbranden. — Bij de Dajaks in de Zuider- en Oosterafdeeling worden de lijken eerst begraven en later op het doodenfeest worden de beenderen verbrand. Deze gewoonte vindt men ook bij eenige Dajakstammen in Serawak; lijken van hoofden worden dikwijls 2 of 3 dagen na den dood reeds verbrand. — Van de Bataks hebben alleen de Karobataks en verder eenige stammen naar het Noorden toe de gewoonte om de beenderen hunner overledenen

te verbranden. De asch en de restes der beenderen worden dan in aarden potten verzameld en bijgezet. Een der afdeelingen van de Karobataks, de marga Simbiring, laten de potten met asch in miniatuur vaartuigen de rivier afdrijven. — Bij de Balineezen staat de lijkenverbranding in onmiddellijk verband met de zielsverhuizing; hierdoor toch wordt de ziel in staat gesteld naar den hemel te gaan en vandaar weer op aarde neer te dalen en een ander lichaam te bezielen. De zielen van hen, wier lichaam niet verbrand is, worden geesten, spoken. De lijken van aanzienlijken worden soms slechts enkele dagen na den dood verbrand. — De onderzoekingen hebben vrij duidelijk aan het licht gebracht, dat het verbranden der lijken geene oorspronkelijk Indonesische gewoonte is, maar door de Hindoes moet zijn ingevoerd.

Geleiden van de ziel naar het Zielenland.

Wanneer de ziel geheel los geworden is van het lichaam door het vergaan der vleeschdeelen is het niet voldoende om haar bij gelegenheid van het doodenfeest allerlei mee te geven op weg naar het zielenland, maar de ziel moet ook daarheen „geleid" worden. Dit geschiedt door de priesters en priesteressen, wier zielestof in hunne zangen het lichaam verlaat, en de zielen der overledenen naar het zielenland brengt. Bij de Papoea's worden de beenderen der overledenen netjes ingepakt en in den dans rondgedragen; later worden ze in een hutje bijeengebracht; men danst hier omheen en deze dans gaat in hoe langer hoe sneller tempo tot men in het dorp terugloopt. Met dezen dans wordt de ziel weggeleid of liever weggejaagd. — Bij de Galelareezen bestaat het doodenfeest hoofdzakelijk in het uitvoeren van dansen, die na enkele dagen hiermee eindigen, dat men viermaal om het familiehuis en viermaal om het graf heen loopt; bij deze gelegenheid doscht eene dochter of zuster van den overledene zich uit als krijgsman; zij stelt den overledene voor en ontvangt als zoodanig hulde en eer van de aanwezige gasten. De Tobeloreezen vieren

het doodenfeest voor verschillende dooden tegelijk, wier beenderen in katoen gewikkeld in den tempel worden gezet. De priesters heeten bij deze gelegenheid de zielen uit de macht van booze geesten te verlossen, en hen veilig naar hare bestemming te brengen. Na het feest worden de beenderen op stellingen om den tempel heen geplaatst, waar ze vanzelf vergaan; of men brengt ze naar een klein eilandje, dat daartoe aangewezen is. — De Soembaneezen gelooven, dat de zielen der overledenen de menschen op allerlei wijze kwellen; door het doodenfeest komen zij tot rust, d. w. z. zijn ze voor goed in het zielenland. — De Soendaneezen houden er een veerschipper op na, die bij het doodenfeest door de priesters wordt geroepen om de zielen over te brengen naar het eiland, waar men denkt, dat zij zich verzamelen. — Op de Loeang Sernataeilanden roept een oude van dagen de zielen op om in een miniatuur vaartuig plaats te nemen, dat vervolgens ter zijde van het graf wordt begraven. — Op het eiland Babar worden alleen de schedels uit de graven gehaald; deze geeft men op het doodenfeest te eten, waarna vrouwen ze naar eene grot brengen. — Op Midden-Celebes zijn de doodenfeesten zeer groot. Bij den aanvang van het feest worden de zielen opgeroepen; den daaropvolgenden dag graaft men de beenderen op; deze worden schoongemaakt en in witte geklopte boomschors gewikkeld. Bij sommige stammen voorziet men ze nog van een masker met menschelijk gelaat. Deze pakken beenderen worden in den tempel of in eene daarvoor opgerichte hut geplaatst. Voortdurend zijn priesteressen bezig in haren zang de zielen naar het zielenland te geleiden en om dit aanschouwelijk te maken worden de beenderen ook nu en dan om den tempel heengedragen. — Het tiwah of doodenfeest van de Dajaks in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo is meestal ook van groote afmeting. Drie dagen, voordat het feest zal beginnen, wordt de kist met beenderen in een daarvoor opgerichte hut gebracht, waar zij versierd wordt, en waar men den doode te eten geeft. De priester roept dan Tempon telon, den Dajakschen Charon om de zielen naar het zielenland te

brengen; hij zelf vergezelt de dooden ook, en in zijnen zang deelt hij aan de verzamelde gasten mede, waar hij op zijne reis komt. Op dit feest worden ook de beenderen van hen, die in de aarde begraven zijn, opgegraven, en in feestelijken optocht worden deze dan naar de sandong, het familiegraf, gebracht. Dit gaat over het water in prauwen. Wanneer de beenderen in het familiegraf zijn bijgezet, dansen de priesteressen er om heen, en verzoeken aan de zielen van hen, die vroeger in dit graf werden opgeborgen om de pas aangekomen ziel wel te willen aannemen. Ook om de zielen der offers naar het zielenland over te brengen heeft eene afzonderlijke plechtigheid plaats. Het geheele feest eindigt met een grooten maaltijd, waarvan het heet, dat de ouderen er palmwijn drinken te zamen met de zielen uit het zielenland. Bij een anderen Dajakstam (de Maanjan) weet de priesteres nog te vertellen, dat zij de zielen jacht ziet maken op een varken zonder het te krijgen; de pas aangekomen ziel doodt het dier zonder eenige moeite, want dit is het varken, dat bij zijne begrafenis voor hem is geslacht. — De Dajaks van Serawak weer maken een vaartuigje van bamboe, en noodigen den geest der winden uit, om de zielen over te brengen. — Om de duurte van het daaraan verbonden feest graaft de Batak alleen de beenderen der aanzienlijken op; deze gaan dan ook naar het zielenland en klimmen langzamerhand in rang op tot goden; de zielen van het gewone volk, voor wie dit feest niet gevierd wordt, blijven op aarde rondzwerven. — Zelfs bij de Indonesische volken, die tot den Islam zijn overgegaan, is dit doodenfeest, waarbij de ziel van den overledene naar het zielenland wordt gebracht, niet verdwenen. Doorgaans wordt het gevierd op den 40en of 100en dag na het overlijden.

Ervaringen op weg naar het Zielenland.

De priester of priesteres geleidt de ziel in het zielenland, omdat daar naar de voorstelling der Indonesiërs vele moeilijkheden zijn te overwinnen, zooals het klimmen van hooge bergen, het oversteken van rivieren;

zelfs spreken de Dajaks van het doortrekken van een waterval van vuur. Soms is er sprake van een hond (Serawak, Oloh Ngadjoe), of van een varken (Minahassa, Midden-Celebes), die de wacht houden; om het dier te kunnen passeeren, geeft de ziel het een harde noot (Midden-Celebes), of een kraal (Serawak) te eten; terwijl het dier op het harde voorwerp staat te kauwen, kan de ziel ongestoord passeeren. — Bij vele volken vinden wij ook een wachter in het zielenland, die de zielen ondervraagt. In Midden-Celebes heet hij Langkoda, en is smid van beroep. Ongehuwden en zij, die nimmer ontuchtig zijn geweest, slaat hij op de knieën, zoodat ze niet verder kunnen; ook de zielen van mannen, die nimmer een mensch hebben gedood, laat hij niet ongemoeid. — Hetzelfde beeld vertoont de Koekang der Dajaks: De ziel van een kuischen stoot hij in eene sloot, en die van eene kuische vrouw verplettert hij met een boomstam (de sloot stelt een vagina, de boom een penis voor). — In de Minahassa is de hemelwachter Makawalang, die de zielen der rijken op een stukje varkensvleesch trakteert, maar die der armen wegzendt. — De Makassaren laten hun hemelwachter aan de zielen vragen, of dezen de plichten, die de Islam hun oplegt, trouw in acht hebben genomen. — Bij de Orang Lom op Bangka heet de hemelwachter Ake Antak. Een oude van dagen fluistert steeds het lijk in de ooren, wat het moet antwoorden op de vragen van dezen geest. — In Angkola zijn het twee geesten, die bij eene val de wacht houden. Antwoordt eene ziel op hunne vragen met leugens, dan laten zij de val op haar vallen, en dan is de ziel dood. — Bij de Karobataks is het Bapa nibada badia „de hoogheerlijke vaderbewaker," die aan de zielen vragen stelt, voornamelijk met het oog op de wijze, waarop zij gestorven zijn (deze staat naar de voorstelling der Indonesiërs in nauw verband met het meer of minder zondige in hun leven); hij laat de zielen passeeren over eene plank, die over een afgrond ligt; daarna trekt hij de plank terug, en de ziel is voorgoed van de aarde gescheiden. — Op Nias heet de hemelwachter Kalekámô; deze vraagt

ook naar de daden der menschen op aarde, en naar het aantal feesten, dat zij hebben gegeven. Eene naar zijne opvatting slechte ziel laat hij de rivier passeeren over het scherp van een zwaard; de ziel verwondt zich de voeten, valt in het water en sterft. — Ook bij vele Papoeastammen vinden wij het geloof aan eenen hemelwachter; deze laat alleen diegenen in de zielenstad toe, die iets hebben medegebracht. — Op de beteekenis van dezen hemelwachter komen wij beneden terug.

Een algemeene trek in de voorstellingen omtrent het hiernamaals is deze, dat de ziel eene zee over moet steken; deze voorstelling ontstond door de zon, die iederen dag over de zee trok naar het zielenland onder de aarde. Eerst bij latere ontwikkeling is deze trek eene zedelijke rol gaan spelen in de denkbeelden over vergelding. Oorspronkelijk moet de doodkist het vaartuig zijn geweest, waarmee men zich voorstelde, dat de ziel over de zee trok. Bij Toradja's, Dajaks en Niassers zijn voor doodkist nog woorden in gebruik, die ook „vaartuig" beteekenen. Sommige volken leggen de lijken nog in een vaartuig (eenige Dajakstammen, Karobataks, in de Molukken); de Kajans geven aan den doode een roeispaan mede. In de Molukken en op Nieuw Guinea geeft men den doode miniatuur vaartuigen mede om daarmede de reis te maken.

Bij die volken, die ver van de zee af woonden, maakte de voorstelling van de zee langzamerhand plaats voor die van eene rivier, waarover eene brug ligt (Midden-Celebes, Zuid-Celebes, Minahassa, Nieuw Guinea, Borneo, Soenda, Bataklanden). Meestal bestaat deze brug uit eene plank of een boomstam, die op hevige wijze schommelt en zwiept, wanneer men passeert. Bij enkele volken zou het een zwaard zijn, of tenminste iets, dat zoo scherp is als een zwaard (Galelareezen, Bahau's, Niassers). Alleen de Papoea's spreken van eene slang, die dienst doet als brug naar het zielenland.

Vergelding.

Van eene vergelding in den zin, waarin wij die verstaan, is bij de Indonesiërs geen sprake, maar toch

legt men den mensch een zedelijken maatstaf aan. Het al of niet binnengaan van het zielenland wordt afhankelijk gemaakt van het bezit van eenige deugden: van dapperheid, van mildheid (en in verband daarmede van rijkdom) en van de gave van spreken. Ook het volbrengen van den huwelijksplicht vinden wij bij verschillende volken aangegeven als voorwaarde om in de zielenstad te kunnen komen. Het gaan dooden van eenen vijand na het overlijden van een hoofd droeg ook het karakter om dat hoofd het cachet van dapperheid te geven. — Zielen van sommige menschen werden niet in het zielenland toegelaten; dezen hebben naar de voorstelling der Indonesiërs òf hunne eigen zielestad, òf zij blijven op aarde rondzwerven. Dezen zijn de zielen van hen, die door eenig ongeval plotseling om het leven zijn gekomen, de zielen van gesneuvelden, van zelfmoordenaars, van hen, die aan pokken, lepra of cholera zijn gestorven. Zulk een plotselinge dood werd aangemerkt als een godsoordeel: zij hadden om de eene of andere reden schuld, en daarom hebben de goden zoo plotseling een einde gemaakt aan hun leven. Men is bang voor zulke dooden: hunne lijken worden dikwijls niet begraven; in elk geval geschiedt zulks dan zonder eenig ceremonieel. — Verder vinden wij onder sommige Indonesische volken nog voorstellingen omtrent vergelding, welke moeten zijn overgenomen. Zoo wanneer dieven veroordeeld worden om eeuwig het door hen gestolene te dragen (Bataks, Zuid-Celebes, Sangireilanden), of wanneer de zielen een vuur door moeten gaan, waarin de zielen van slechte menschen omkomen; die van goede menschen echter ongehinderd kunnen passeeren.

Het Zielenland.

Vele Indonesische volken zoeken het zielenland in het Westen. Zij zijn hiertoe gebracht door den loop van de zon, die iederen dag in het Westen verdwijnt, en die naar de voorstelling der menschen de ziel medeneemt naar het doodenrijk. Hierdoor is het gebruik ontstaan om den leeftijd des menschen aan te geven

met de verschillende standen van de zon; ook wordt het woord voor „ondergaan van de zon" dikwijls gebruikt voor „sterven" (Toradja's, Makassaren, bewoners van Halmaheira, Angkola, Bataklanden). Hiermee staat ook in verband het bouwen van de huizen met de nok van Oost naar West, terwijl de ingang naar het Westen moet liggen, opdat men in huis komende, met het gelaat naar de opgaande zon gekeerd zij. Hetzelfde doet men ook met de lijken, die van Oost naar West worden begraven, of dáár, waar men om verschillende redenen het zielenland niet meer in het Westen zoekt, in elk geval met de beenen in de richting, waarin men zich de doodenstad zoekt. — Bij vele volken ligt het zielenland onder de aarde, waartoe spelonken en holen in de aarde den toegang verschaffen. Oorspronkelijk moeten alle Indonesiërs het geloof aan de onderwereld hebben gehad, waarvoor nog gegevens aanwezig zijn. Tegenwoordig denken velen zich het zielenland op de aarde, op een berg of in een vallei. Bij sommige volken (Noord- en Midden-Celebes) ligt de doodenstad in het land, waar het volk oorspronkelijk van daan is gekomen, zoodat de richting, waarin dit ligt mede als aanwijzing kan dienen om te weten, vanwaar het volk gekomen is. Bij twee volken, de Tenggereezen en de Badoewi's, beiden op Java, heeft hunne godsdienstige overtuiging eene rol gespeeld in de bepaling van het zielenland: de eersten zien daarvoor aan den vulkaan Bromo, en de laatsten de graven van de laatste vorsten van het rijk van Padjadjaran.

De voorstellingen omtrent het leven in het zielenland komen bij de verschillende volken vrijwel met elkaar overeen. Twee trekken zijn daarin sterk sprekend: het leven in het doodenrijk is eenvoudig eene voortzetting van het leven hier op aarde: wie hier groot was, is het dáár ook, wie hier gering was, is het daar ook. De tweede trek is deze, dat in het doodenrijk verschillende afdeelingen zijn; in iedere afdeeling leven de zielen te zamen van hen, die op dezelfde wijze zijn overleden: de gesneuvelden leven daar in één dorp, de verdronkenen, de zelfmoordenaars, enz. — Bepaalde handelingen

worden in het zielenland andersom gedaan als hier op aarde: de zielen geven elkaar bijv. iets aan met de linkerhand; de taal der zielen is dezelfde als die der menschen, alleen is de beteekenis der woorden in het zielenland juist de tegenovergestelde als die op aarde; zoo beteekent „zwart" dáár wit, „achteruit" beteekent daar „vooruit" enz. (Borneo, Ceram, Halmahera).

Ook vinden wij bij eenige volken de voorstelling, dat het hiernamaals bestaat uit eenige lagen, meestal 7, boven elkaar. Deze voorstelling hangt zeker samen met het geloof, dat de zielen der menschen eenige malen, 3, 7 of 9 maal sterven. Ten slotte veranderen zij in water of dauw (Toradja's, Makassaren, Dajaks, Baliërs), in een boom of grassoort, boomvrucht of bloesem (Dajaks, Karobataks, Papoea's) in aarde (Minangkabauers), in een of ander — meestal nederig — dier (Niassers, Minangkabauers, Papoea's). — Uit dit geloof zien wij weder hoe stoffelijk men zich de ziel denkt; en wanneer zij eenige malen gestorven is, wordt zij ten slotte weer zielestof, die een ander deel van de natuur bezielt. Eet bijvoorbeeld iemand de in dauw of in eene vrucht veranderde ziel, dan wordt op die wijze een nieuwe mensch bezield.

Aard der vereerde zielen.

Omtrent het zielenland en het leven der ziel zijn de Indonesiërs tamelijk onverschillig, omdat zij er geen nut van hebben. Maar tusschen de zielen en de menschen bestaat een vrij druk verkeer, welke zich uit in mindere of meerdere vereering van de zielen door de menschen (niet altijd is hier verschil te ontdekken tusschen zielen van afgestorvenen en geesten, die men zich altijd als zoodanig heeft voorgesteld). De zielen der afgestorvenen toch leven met hunne nakomelingen mede; men vreest hen om hunne meerdere macht, maar men hoopt ook op hunne hulp bij den dagelijkschen arbeid; zij hebben over den regen te zeggen en zij trekken mede in den strijd. Die zielen straffen met misgewas, ziekte en dood, wanneer men de adat niet onderhoudt. Daarom tracht men het steeds te bedekken, wanneer

men de oude gewoonten niet stipt opvolgt. Vooral geven zij acht op het houden van een eenmaal afgelegden eed. De Indonesiërs hebben een sterk gevoel voor rechtvaardigheid, en wanneer zij weten niet in hun recht te zijn, gelooven zij ook niet te mogen rekenen op de hulp der voorouders. — De zielen der afgestorvenen dragen een zeer particulier karakter; de vereerde zielen van den eenen stam zullen de leden van den anderen stam niet helpen. Van een universeelen god kunnen de Indonesiërs zich moeilijk eene voorstelling maken. Vreemdelingen kunnen tegen de adat zondigen, zonder dat de zielen hen daarvoor zullen straffen, maar dezen wreken zich hierover op de bewoners van het land, op hunne nakomelingen, over wie zij macht hebben; die straf kan alleen afgewend worden door het dooden van den overtreder.

Niet alle zielen van afgestorvenen worden vereerd. Bij de Karobataks worden zielen van doodgeboren kinderen of kinderen, die vóór het tandenkrijgen gestorven zijn, vereerd met offers, waardoor die zielen ziekten van dat huis afwenden en de wenschen harer verwanten onder den menschen inwilligen. — In het Oostelijk deel van den Archipel zijn het voornamelijk de zielen van gesneuvelden en andere door een ongeluk om het leven gekomen menschen, die door de nagelaten betrekkingen worden vereerd als helpers. Dikwijls geeft de Indonesiër er zich geene rekenschap van welke zielen hij aanroept, daar hij zulks zelden met namen doet.

Een bepaalde categorie van zielen wordt veel vereerd; deze zijn de zielen van den stamvader, in het algemeen van iemand, die eene nieuwe orde van zaken in het leven heeft geroepen. Zoo vereert op Java ieder dorp de ziel van den ontginner van den grond of van den stichter van het dorp. Bij het begin van ieder jaar wordt een groot dorpsfeest te zijner eere gevierd. Ook op vele eilanden van de Molukken vindt men de vereering van den dorpsstichter, aan wien offers worden gebracht, wanneer eenig onheil het dorp bedreigt. Dit vinden wij ook bij Galelareezen, Minahassers en Niassers. — Nog meer aanleg tot zulke vereering

bieden de zielen van personen, die op oeconomisch of politiek gebied eene groote verandering hebben teweeggebracht, bijv. de eerste landbouwer, de eerste smid, enz.

Onwillekeurige ontmoetingen met zielen.

Wanneer de Indonesiër gelooft, dat vele zielen op aarde ronddolen, kan het niet anders of hij moet er nu en dan ook de bewijzen voor ondervinden. Bij alle volken vinden wij dan ook verhalen, dat nu en dan iemand eene ziel ziet, en meestal is daarvan het gevolg, dat die mensch niet langen tijd daarna sterft. Algemeen gelooft men ook, dat een hond eene ziel of een geest ziet, wanneer hij zonder aanleiding huilt. Dit vermogen om geesten te zien, schrijven velen ook toe aan kippen; anderen ook nog aan katten (Makassaren en Bataks) en aan varkens (Niassers). — Soms copuleert een geest of ziel zich met eene vrouw, en de vrucht daarvan is nu eens een albius, dan een schuw mensch, dat weldra in het bosch zich terugtrekt, soms ook een mensch met bovennatuurlijke krachten toegerust. — Bij eenige volken beweert men ook voetstappen van zielen te kunnen waarnemen in asch, die daartoe met opzet op den grond is gestrooid; deze voetstappen zijn dan òf dwars òf slechts zoo groot als een vingerlid (Philippijnen, Midden-Timor, Z. O. Borneo, Angkola, Bataklanden). — Wanneer eene ziel in huis terugkomt, maakt zij zich veelal kenbaar door gestommel, door het laten vallen van allerlei huisgerei en derg. — Wanneer een ziel of geest iemand toespreekt, slaat, bijt, heeft dit meestal slechte gevolgen voor dien mensch. Hoofdpijn, koorts en onpasselijkheid zijn de gevolgen van zulk een toegesproken woord, terwijl branderige huiduitslag, gordelroos en dergelijke worden toegeschreven aan de aanraking van een geest of ziel.

Vereering van zielen op plaatsen uit het dagelijksche leven.

Bij dergelijke onwillekeurige ontmoetingen is geen

sprake van vereering. Deze heeft dikwijls in huis plaats, omdat de zielen der afgestorvenen meestal blijven op plaatsen, waar zij gedurende hun leven woonden. Bij feestmaaltijden wordt immer een gedeelte daarvan afgezonderd voor de zielen der gestorvenen; dit aandeel wordt dan geplaatst op de zoldering of in de nok van het dak, de plaatsen, waar men zich de zielen der afgestorvenen denkt te wonen. — Maar niet alleen van de maaltijden deelt men aan de zielen mede, van alles wat men in het dorp of daarbuiten maakt, krijgen de zielen hun aandeel: bouwt men een huis, dan krijgen de zielen eene miniatuur-woning (Toradja's, Gorontaleezen, Galelareezen, Dajaks; de Toradja's maken ook miniatuur smidsen en zoutstokerijen voor de zielen); maakt men een rijstveld, dan wordt ook een klein tuintje speciaal voor de zielen in orde gebracht (Niassers, Minahassers, Toradja's).

Vereering van zielen in daartoe opgerichte huizen.

De zielen, die in huis worden vereerd, zijn uit den aard der zaak de voorouders van het gezin, dat daar woont. Behalve dezen zijn er nog zielen van voorouders, die voor het belang van het geheele dorp zorgen. Deze zijn zielen van hoofden en dapperen, die tijdens hun leven voor hunne dorpsgenooten hebben gewaakt, en dit ook nog doen nu zij gestorven zijn. Voor hen bouwt men een eigen huis, een tempel. Nagenoeg bij alle Indonesische volken vinden wij zulke huizen, en waar ze niet meer bestaan, hebben wij doorgaans aanwijzingen, dat zij vroeger bestaan hebben. Soms lezen wij, dat zielen, die in den oorlog medevechten, in den tempel wonen (Timor, Halmahera, Midden-Celebes, Nias), maar dan heeft zich ook de dorpsbeschermgeest bij hen gevoegd. Waar door invloed van de Regeering oorlogvoeren niet meer mogelijk is, zooals bij Makassaren en Boegineezen, wordt in den tempel alleen nog de dorpsbeschermgeest vereerd. — Gaat men in den strijd, dan wordt in den tempel geofferd, en den zielen wordt gevraagd mede te trekken; doorgaans mag dan

niemand in het gebouw komen, zoolang de krijgers nog niet zijn teruggekeerd. Maar ook bij algemeene rampen, die het dorp treffen of bij arbeid van algemeenen aard als planten en oogsten van rijst, brengt men offers in den tempel. Van sommige volken vinden wij vermeld, dat de buitgemaakte hoofden van vijanden in den tempel worden bewaard (Papoea's, Dajaks van Serawak, Toradja's); bij de Niassers raakt men de afgodsbeelden in den tempel met de hoofden aan. Zelfs bij Mohammedaan geworden volken als Kailiërs en Loewoeërs op Celebes worden in den tempel, die reeds min of meer een Mohammedaansch cachet heeft gekregen, hoofden van verslagen vijanden bewaard.

Een van de voornaamste werkzaamheden van de hoofden is om zaken van algemeenen aard met hunne dorpsgenooten (= familieleden) te bespreken. Ook in dit opzicht wil men de zielen dier overleden grooten laten deelen in de beraadslagingen van hunne nakomelingen en daarom is de tempel van het dorp ook een raadhuis geworden (Solor, Halmahera, Midden-Celebes, Borneo, Nias, Bataklanden).

De tempels vindt men veelal versierd met dierenfiguren, vooral met krokodillen en slangen (Nieuw Guinea, Solor, Halmahera, Midden-Celebes, Borneo). Sommige volken weten nog te zeggen, dat deze dierenfiguren de incarnaties voorstellen van de zielen, die in den tempel wonen. Meestal worden in dit huis ook de instrumenten bewaard, waarmede men de zielen roept of hunne aandacht trekt, zooals trommen, bamboe-roepers en tritonschelpen (Nieuw Guinea, Ceram, Solor, Midden-Celebes).

Lijk en lichaamsdeelen als medium bij de vereering van zielen.

De vereering door eenvoudige aanroeping geldt gewoonlijk eene bepaalde rubriek van zielen, of de zielen der afgestorvenen in het algemeen. Wil men gemeenschap hebben met de ziel van een bepaald persoon, dan gebruikt men daartoe gewoonlijk een medium. Dit medium moet steeds iets zijn, waarmede de overledene

tijdens zijn aardsch bestaan in nauwe aanraking is geweest. Zoo zien wij dan dikwijls het lijk of de beenderen als medium gebruikt. Zoo gebruikt men soms het lijk om te weten te komen, wie schuld heeft aan den dood van dien persoon; begint de lijkkist op eene der vragen te bewegen, dan is dit een bevestigend antwoord (Babar, Boeroe). Bij de Toradja's komt het voor, dat men het gebeente bewaart in zijn huis of in den tempel om met de ziel van dien persoon gemeenschap te blijven oefenen. Ook de tallooze graven, waar Indonesiërs jaar in jaar uit offers brengen om de vervulling van een wensch te verkrijgen, bewijzen, dat men het gebeente als medium voor de ziel beschouwt. — Bij de Toradja's komt het ook voor, dat men een schedel van een voorouder in huis bewaart, waaraan men bij zekere gelegenheden offers brengt en genezing vraagt voor zieken. Vooral bij de Dajaks komt het bewaren van schedels van overleden hoofden veel voor. De Bataks achten het verlies van zulk een schedel zóó groot, dat zij alles wat zij hebben er aan zouden opofferen om hem terug te krijgen, wanneer hij gestolen ware; al het geluk van het huis staat met den schedel in verband. De Niassers begraven de schedels hunner aanzienlijken vóór de woning; in tijden van ziekte wordt van hier uit een koord in huis geleid, en vraagt men om genezing. Op de eilanden Timorlao, Ceram en Boeroe en bij de Papoea's worden schedels dikwijls als medium gebruikt. — Haar en nagels van den overledene worden overal in den Archipel gebruikt om zich in contact te stellen met de ziel van den overledene. De Papoea's bezigen hiertoe ook dikwijls de tanden en de onderkaak.

Voorwerpen als medium.

Een enkele stap verder en men komt er toe voorwerpen, door de overledenen gebruikt, als medium aan te merken. Men onderstelt toch, dat zulk een voorwerp iets van zijnen voormaligen bezitter aan zich moet hebben. Vele voorwerpen, welke thans fetisen zijn geworden, moeten oorspronkelijk media zijn geweest, waardoor men de gemeenschap onderhield met de voormalige

bezitters; de bovengenoemde rijksornamenten zijn daarvan voorbeelden. — Behalve deze oude erfstukken, die den band met de overledenen vormen, gebruikt men nog verschillende voorwerpen als medium, niet om zich met eene bepaalde ziel in verbinding te stellen, maar met eene of andere ziel; meestal dienen deze experimenten om den dief te ontdekken; deze experimenten doen menigmaal denken aan onzen tafeldans. — Het meest nabij aan onzen tafeldans komt het experiment met de rijstwan; deze wordt op de uitgestrekte vingers gelegd, en wanneer zij op den vloer gaat tikken is het antwoord bevestigend (Loewoe, Ambon); bij de Makassaren rolt de wan zich over den vloer en valt neer voor den dief. De Dajaks laten eene bijl op den vingertop draaien. Op Babar, Letti en Halmahera laat men een stuk rotan of bamboe trillen; de Galelareezen meten een stuk rotan met de span van de hand en als de vinger bij het uitstrekken der span gaat trillen, wordt zulks als een bevestigend antwoord beschouwd. Soms hangt men ook een citroen, een mandje of een stok aan een touw op; het antwoord is bevestigend, wanneer dit voorwerp heen en weer gaat slingeren (Maleiers, Makassaren, Boeroe). Talloos vele van zulke experimenten komen onder de Indonesiërs voor.

Beelden als medium.

Het maken van beelden, die afgestorvenen moeten voorstellen, is zeker van veel jonger datum dan het gebruik van relieken als medium. De Toradja's gebruiken maskers van hout, die bij het doodenfeest vóór de beenderen worden gebonden; wanneer de beenderen na het feest zijn besteld, worden de maskers tot een volgend doodenfeest bewaard; als medium worden ze slechts eene enkele maal gebruikt, maar toch is men er zeer aan gehecht. Het is slechts een kleine stap verder om deze maskers als medium te gaan gebruiken. — Een beeld op zichzelf heeft nog geen waarde. Het krijgt die pas, wanneer iets van den overledene daarin is overgebracht. Bij de Toradja's hebben de maskers hunne heiligheid gekregen door de aanraking, waarin zij zijn

geweest met de beenderen der overledenen. Op Nias wordt een der verschijningsvormen van de ziel, zijnde eene spin op het beeld overgebracht. Op Nieuw Guinea doen de Papoea's zulks door de ziel in het beeld te drijven, enz. — Bij de Papoea's heeten de beelden korwar, onoogelijke maaksels, uit hout gesneden, een voet lang; men bewijst dezen beelden eer en bij gewichtige gelegenheden worden ze geraadpleegd, bijv. als men op reis wil gaan. Bevangt den vrager eene beving, dan is de zaak bedenkelijk en ziet hij van zijn voornemen af; in geval van ziekte plaatst men deze beelden aan het hoofdeinde van den kranke. Blijkt het dat een korwar niet juist voorspeld heeft, dan mishandelt men het beeld, ook verkoopt men het wel. — Op vele van de Moluksche eilanden worden beeldjes van de afgestorvenen gevonden, die doorgaans op de zoldering van het huis worden bewaard; in tijden van nood of ziekte spijzigt de huisvader de beeldjes en vraagt hun om hulp. — Soms worden in de Molukken geen beelden als medium gebruikt, maar steenen en stukken hout (Wetar, Timor), of palmbladeren, gesneden in den vorm van eene hand met 6 vingers (Rotti). Bij elk sterfgeval wordt zulk een voorwerp gemaakt, aan het dak opgehangen en met bloed besprengd; ze blijven hangen tot ze vanzelf zijn vergaan. — Op Halmahera wordt de ziel wel in een beeld gelokt, doch dit is van zeer tijdelijken aard. — Op Java moet men vroeger ook beelden van afgestorvenen hebben gemaakt; wij vinden hiervan nog een overblijfsel in een kinderspel, Nini Towong genaamd, waarbij men eene op bepaalde wijs vervaardigde pop laat bezielen, die daarop rondspringt en allerlei wendingen maakt, tot groot vermaak van de jeugd. Uit vele bijzonderheden bij dit spel blijkt duidelijk, dat wij hier inderdaad te maken hebben met een in vroegeren tijd als medium gebruikt beeld. — De Tenggereezen op Java hebben nog steeds hunne huisgoden, bestaande in beeldjes. — De Bataks gebruiken een paar beeldjes van voorouders, die zij debata idup noemen. Zij worden in de daksparren bewaard, en men geeft ze herhaaldelijk spijsoffers. Ze

worden geacht leven te geven en zegen aan te brengen, en worden inzonderheid door onvruchtbare vrouwen vereerd. — Een volk, waar de voorouders steeds door middel van beelden worden vereerd, zijn de Niassers; deze beelden, adu geheeten, zijn meestal zeer kunstig gesneden. Ze worden gespijzigd door er bloed en ei tegen aan te strijken, terwijl de veeren van kippen en de borstels van varkens als offer aan de beelden worden gestoken. Komt een scheur in het beeld, dan denkt men, dat de ziel ontvloden is, en dan wordt een nieuw beeld gemaakt. Bij verschillende gelegenheden wordt aan de beelden geofferd, bij alle belangrijke gebeurtenissen des levens, bij ziekte, enz. — Verschillende Dajakstammen in het Serawaksche bewaren beelden, die zij op geregelde tijden spijzigen en die over het dorp en over den veldarbeid waken. — Enkele stammen op de Philippijnen gebruikten ook voorouderbeeldjes van steen, hout, goud of elpenbeen. Zij werden in de huizen bewaard. — Hier en daar, zooals op de Philippijnen en op het eiland Borneo, werden de zielen van afgestorvenen nog vereerd door middel van potten.

Shamanisme.

Men kan niet alleen door voorwerpen in contact komen met de zielen van afgestorvenen, maar ook door middel van menschen. Vrij rondwarende geesten dringen in het menschelijk lichaam, nemen bezit er van en handelen en spreken dan door dien mensch. Zulk een mensch-medium is een shamaan. Hysterie, epilepsie, catalepsie, lethargie en sonnambulisme, die de natuurmensch niet anders kan verklaren, dan door aan te nemen, dat een geest bezit genomen heeft van het lichaam, hebben aanleiding gegeven tot het ontstaan van het shamanisme, doordat men de echte verschijnselen, welke zich spontaan openbaarden, kunstmatig trachtte op te wekken, om door middel van de geesten licht te krijgen in eenige zaak, waarin men niet wist hoe te handelen. De verschijnselen wekt men op door aanhoudende prikkeling der zintuigen — van het gezicht door het fixeeren van eenig voorwerp, van het gehoor door het luisteren

naar eentonige muziek, een eentonig geruisch of geluid, of een eentonig gezang, van den reuk, door het inademen van wierook of andere bedwelmende dampen, van het spiergevoel, door het dansen, het uitvoeren van regelmatig wederkeerende bewegingen. — Om de geesten te roepen gebruikt men trommen (Midden-Celebes, Halmahera), wuiven met Dracaenabladeren, strooien met rijst en derg. Tijdens de extase verblijft de geest volgens sommige volken op den schouder, volgens anderen in den hartskuil van het medium. Weer bij anderen dringen de geesten bij de gewrichten naar binnen, onder den nagel, door anus en derg. — De geest verlaat het medium meestal onmerkbaar, soms knapt het medium met de vingers of drukt de handen tegen het achterhoofd; anderen worden in het oor geblazen om den geest te doen weggaan.

De komst van den geest kondigt zich meestal aan door het trillen van het lichaam of van de ledematen. Deze trillingen gaan in schokken over, en dan wordt het medium rustig en geeft antwoord op de hem gedane vragen of wel hij springt op en gaat op de maat van de trommen dansen. Een shamaan is eenvoudig een medium, dat zich gebruiken laat om de geesten door zichzelf te laten antwoorden. Een priester is het alleen te doen om zijne zielestof naar den hemelheer te doen opstijgen en de verloren zielestof van een mensch terug te halen. Bij sommige Indonesische volken is dit nog de hoofdtrek in hun shamanisme, en de mediamieke verschijnselen zijn daarbij alleen maar een aanhangsel; bij andere volken weer hebben priesterschap en shamanisme zich vermengd, en weer bij andere volken is het priesterschap ondergegaan in shamanisme. Bij de Toradja's van Midden-Celebes komt geen shamanisme voor, alleen priesterschap. Bij de Tobabataks zijn beide verschijnselen streng gescheiden. Een shamaan heet s i f a s s; hij werkt geheel spontaan en zonder zich bewust te zijn van hetgeen hij zegt en doet; in den d a t u hebben wij den echten priester, die wichelt, ziektegeesten bant, en weggeloopen zielestof in den mensch terugbrengt. Bij offerplechtigheden is het de d a t u, die de

geesten aanroept, maar ze manifesteeren zich in den sibaso. — Ook de Papoea's houden beide functiën gescheiden; de inderri openbaart zijn aanleg als shamaan door bij een lijk een toeval te krijgen; de konoor vertoont daarentegen weer geheel het karakter van een priester, die tusschen de menschen en de geesten handelend optreedt. — De Javaan maakt ook onderscheid tusschen de gewone doekoen, die hetzelfde karakter vertoont als de Bataksche datu en de doekoen shamaan; waarschijnlijk hebben wij in de Javaansche dansmeiden eene ontaarding van de vroegere shamanen te zien.

Vermenging van shamanisme en priesterschap vinden wij bij Dajaks, Boegineezen en Minahassers. De priesters verrichten dan bij hun eigenlijk priesterwerk enkele shamanistische handelingen. Bij de Dajaks bepaalt zich het shamanistisch element alleen hiertoe, dat de geest, die den priester geholpen heeft bij het opsporen van de zielestof of bij het geleiden van de ziel van een overledene, zich bij het slot in het lichaam van den priester incarneert, die dan in dien toestand eenige dingen verricht, alsof de geest zelf dit deed. — Bij de Minahassers bepaalt zich het shamanistische gedeelte hiertoe, dat de priester op zijne omwandeling in het hemelruim om de zielestof te zoeken, telkens wanneer hij bij eenen geest komt, deze door zichzelf laat spreken. — Ook bij de Boegineesche priesters en priesteressen is het shamanisme iets zeer bijkomstigs.

Bij de bewoners van Halmahera en bij de Parigiërs in Midden-Celebes is het priesterschap in shamanisme opgegaan. Bij de eersten laat de priester zich geheel door een geest, djini bezielen, hij spreekt dan eene andere taal; verschillende geesten manifesteeren zich, waarnaar men de djinifeesten in verschillende afdeelingen heeft ingedeeld. Geheel hetzelfde karakter vertoont het shamanisme in Parigi. — Bij deze beide volken is het nog tamelijk zeker aan te wijzen, dat zij het shamanisme hebben overgenomen van Mohammedanen.

DAEMONOLOGIE.

Zielen van afgestorvenen kunnen om verschillende redenen zóó hoog rijzen in de vereering van de menschen, dat zij tot goden worden. Behalve dezen hebben de Indonesiërs nog andere goden, die nimmer mensch zijn geweest. Het mysterie van de wording des menschen, natuurverschijnselen als uitbarstingen van vulkanen, aardschuivingen, stormen en derg. schrijft de Indonesiër toe aan goden, die van den beginne aan goden zijn geweest. Met de zielen zijner voorouders gaat de Indonesiër dagelijks om; hij vreest ze, maar hij is tevens familiaar met hen. Met goden en geesten heeft men alleen zoo nu en dan te maken, wanneer men ze in den weg treedt of beleedigt. Niet ieder weet met die goden om te gaan, en daardoor ontstonden langzamerhand de priesters en priesteressen, die de godenleer hoe langer zoo meer hebben uitgewerkt. Het volk is onverschillig voor die goden en laat alles over aan de priesters, die met hen weten om te gaan.

De schepper en de schepping.

Wij vinden in den Archipel eenige Hindoesche namen voor de goden, maar men gaat te ver, wanneer men zegt, dat de goden van de Hindoes zijn overgenomen: de vreemde namen zijn gegeven aan voorstellingen, welke reeds bestonden. Zoo vindt men den naam van Batara Goeroe bij Bataks en Maleiers. Bij de Dajaks in Mahatara en betara of pitura; bij de Baliërs in pitara, en bij de Togalen op de Philippijnen in bathala. Zoo ook vinden wij het Arabische Allah ta'ala in Hatalla bij de Dajaks, Lakatala op Boeroe en Latala op Solor. — Bij alle volken vinden wij een

hoogste wezen, dat de wereld geschapen heeft; soms worden zijne werkzaamheden onder verschillende goden verdeeld. — In de Molukken heet de schepper veelal Oepoe lero, maar het verband tusschen hem en de schepping van den mensch is zeer los. Op enkele eilanden laat men de menschen afstammen van eene vrouw, die uit den hemel nederdaalt. Op andere eilanden komen de eerste menschen voort uit boomen of bamboes. — Op Boeroe heet de grootste god Opo-geba-snoelat, „de heer menschenformeerder," „de heer schepper der menschen." Deze zou in den ouden tijd zijn gezant naar de aarde hebben gezonden; dit is Nabiata (de profeet Adag). De naam is zeker van Mohammedanen overgenomen, maar gezanten van goden, die op aarde nederdalen, komen bij alle Indonesische volken voor. — Bij de meer Westelijk wonende volken vinden wij scheppingsverhalen. Zoo komen bij de Boegineezen de eerste menschen voort uit eene vereeniging van een zoon van den god der bovenwereld met eene dochter van die der benedenwereld. Hunne kinderen waren de eerste menschen, de ouders keerden naar hun rijk terug, en de menschen bleven achter op de aarde, die geformeerd was uit eene hand vol aarde door den god der bovenwereld aan zijnen zoon medegegeven. Dit is de poëtische inkleeding van het algemeen heerschende denkbeeld bij de Indonesiërs, dat de mensch ontstaan is door samenwerking van zon en aarde. — Dit vinden wij ook weer duidelijk uitgesproken bij de Minahassers. De eerste mensch, eene vrouw, ontstaat uit de aarde en wordt door den westenwind bevrucht. Zij baart een zoon, die de aarde rondtrekt, en haar later ontmoetende, kent hij zijne moeder niet meer, huwt met haar en brengt zoo de eerste menschen voort. De zoon, Toar, is niemand anders dan de zon, die 's morgens uit zijne moeder, de aarde voortkomt, en 's avonds weer als haar man tot haar inkeert. — Bij de Toradja's van Midden-Celebes zijn het de twee goden Ilai „man" en Indara „maagd," die menschen maken. Met deze twee zijn weder de zon en de aarde bedoeld. Zij maken een menschenpaar van steen, dat door den wind bezield wordt en leeft. —

Op Siave heet de hoogste god doewata of roewata, eene verbastering van het Hindoesche devata. (Dezen naam vinden wij nog bij Makassaren en Boegineezen in dewata; bij de Javanen in dewata, debata en djuwata, bij de Dajaks in djebata en djata; bij Mongondoseërs in duata; op de Philippijnen divata, davata en diuata. — De Dajaks in Z. O. Borneo laten de wereld scheppen door Mahatara en Djata, die niet anders zijn dan zon en aarde. De Bataks laten de eerste menschen voortkomen uit de dochter van den oppergod Ompoe Toehan moela djadi, die op de aarde nederdaalt, nadat zij met behulp van haren vader, die aarde in de wereldzee heeft geformeerd. Met die dochter is waarschijnlijk de aarde zelve bedoeld. — Op Nias laat men èn den oppergod Lowalangi, èn de lagere goden èn de menschen allen uit de knoppen van een en denzelfden boom ontstaan.

De onderhouder der schepping.

De natuuraanbidding, welke men in het Oostelijk deel van den Archipel vindt, gaat naar het Westen over in mythen met goden. De oppergod is de zon, en deze blijft nog steeds invloed oefenen op zijne schepping; zij bevrucht nog steeds de aarde, dringt met haar licht tot alles door, ziet alles en straft alles wat haar mishaagt (hiertoe behooren voornamelijk: bloedschande, zich afgeven met dieren, leugen en diefstal). Maar deze zonnegod is nog zóó weinig opgenomen in het volksleven, dat hij weinig vereerd wordt.

Soms zijn schepper en onderhouder in één persoon vereenigd. Dikwijls heeft de schepper het onderhoud van het geschapene aan een of meer andere goden overgegeven. Dan treedt de schepper op den achtergrond, men kent hem alleen bij name, en zijne dienaars, aan wie hij het werk heeft overgegeven, worden vereerd. — In de Molukken zijn schepper en onderhouder één persoon; hij wordt vereerd onder het symbool van eene lamp. Eens in het jaar wordt een groot offerfeest gegeven, wanneer men denkt, dat hij op de aarde neerdaalt om die te bevruchten. Overigens grijpt hij nooit in

in de daden van andere slechte geesten; hij regeert niet. — Op Boeroe wordt de oppergod alleen bij bijzondere gelegenheden aangeroepen, bij eed, bij godsoordeelen en volksrampen. — De Timorees roept den onderhouder aan bij het doen van beloften of om de waarheid van een gezegde te staven.

De voornaamste dienaar van den schepper bij de Toradja's is Poeë mpalaboeroe; hij is de zon, die alles ziet en straft; bij algemeene rampen worden hem offers gebracht en bij eedsaflegging of reinigen van zonde wordt hij aangeroepen. — In de mythen der Minahassers komt vooral duidelijk uit, hoe de schepper het werk der onderhouding onder verschillende goden verdeeld heeft, maar al deze verschillende goden zijn weer terug te voeren tot de zon. — De Mahatara der Dajaks bemoeit zich niet met kleine dingen; alleen in uiterste gevallen van nood wordt hij aangeroepen, en dan moet men hem steeds een buffel offeren, terwijl de plechtigheid door 7 priesteressen moet worden geleid. — Tamei Tinggei is de oppergod der Bahau's, die de misdaden straft, die ook weet te beloonen. De akkerbouw is weer aan andere goden opgedragen, die dan ook bij de oogstfeesten worden aangeroepen. — De oppergod der Bataks, Ompoe moela djadi, heeft zijne macht overgedragen aan drie goden: Batara goeroe, Soripada en Mangalaboelan. De laatste heet eene wufte, onstandvastige en wispelturige godheid. Hij zou het voornaamste aandeel hebben in de leiding van de menschelijke zaken en steeds in staat zijn de goede bedoelingen van de beide andere goden te dwarsboomen. Daarom maken de Bataks er vooral hun werk van om zich van zijne gunst te verzekeren. — De Niassers beweren, dat in de zon de god Latoere woont, de bezitter der menschen, die ze naar willekeur doodt; daarom brengt men hem offers, opdat hij de menschen zal laten leven. Maar toch staat Lowalangi boven Latoere. Lowalangi heeft de macht over leven en dood, zegen en vloek, rijkdom en armoede; hij stelt koningen aan en zet ze af; hij is almachtig, alwetend, alom tegenwoordig, en een straffer van het kwaad. In tal van uitdrukkingen in het dagelijksche

leven komt zijn naam voor, maar toch geven de Niassers zeer weinig om hem.

De bemoeienis van den Onderhouder met de menschen heeft dikwijls plaats door middel van dieren, die zijne afgezanten zijn. Zoo zouden omineuze vogels de afgezanten der goden zijn om de menschen te waarschuwen. Bij verschillende volken treden krokodillen en tijgers op als afgezanten der goden om eenig kwaad te wreken. Ook door middel van de godsoordeelen, wijzen de goden recht en onrecht aan bij de menschen.

Voorbeschikking.

Een ongeluk aan eenig mensch overkomen beschouwt de Indonesiër steeds als eene straf voor eenig kwaad door dien mensch bedreven. Ook gelooft de Indonesiër, dat zijn lot hier op aarde van te voren bepaald is, dat hij dit zelf zoo gewild heeft. Deze gedachte vindt men bij de Indonesiërs in tal van verhalen geïllustreerd. Iemand is bijvoorbeeld ontevreden met zijn levenslot en gaat naar den hemelheer om verandering te vragen. De hemelheer stemt toe, en laat den klager opnieuw kiezen, maar dan komt het uit, dat hij weer hetzelfde lot gekozen heeft als reeds zijn deel was (Toradja's, Bataks, Dajaks, Galelareezen, Niassers). — De wijze waarop iemand zal sterven is ook reeds bij zijne geboorte bepaald; en om dit te bewijzen vertelt men van iemand, die zich hoedde tegen tijgers, omdat hem bij zijne geboorte gezegd was door een tijger te zullen sterven, en die verpletterd werd door een vallend houten beeld van een tijger; of van een kind, dat gedood werd door een snoer van krokodillentanden, omdat hem voorzegd was door krokodillen te zullen sterven (Toradja's Bataks). — Ook de levensduur des menschen is te voren bepaald. Bij Bataks en Zeedajaks door een plant; bij de Dajaks van Z. O. Borneo en de Toradja's met een touw; bij de Karobataks met eene rijstmaat; bij de Minahassers met eene brandende lont.

Vereering van de Maan.

In het tegenwoordig stadium van ontwikkeling van

het Animisne in Indonesië vindt men weinig van eene bepaalde vereering van de maan. In de Molukken wordt hier en daar de maan vereerd. Op Babar zou de geest des oorlogs in de maan wonen. De rijstgeest woont in de maan zegt de To Moriër. Bij hen vindt men ook verscheidene zangen ter eere van de maan. Ook onder de Noeforeezen op Nieuw Guinea wordt de sikkel van de nieuwe maan toegejuicht, en de vrouwen zingen te harer eere. De Papoea's denken zich de maan bewoond door eene vrouw. — Uit de omstandigheid, dat bij verscheidene Indonesische volken gelukkige en ongelukkige dagen van de maanstanden afhankelijk zijn, blijkt dat de invloed der maan op de geestelijke voorstellingen der Indonesiërs vroeger grooter moet zijn geweest.

Tusschengoden.

Juist omdat de goden ,die nimmer mensch zijn geweest, zoover boven den aardbewoner staan, heeft deze behoefte gevoeld aan een soort van tusschengoden, zielen van afgestorvenen, die tot een soort van goden zijn opgeklommen. Deze kunnen den mensch behulpzaam zijn om de goden te benaderen. Eene veel voorkomende benaming voor deze halfgoden is Sangiang, en de daarvan eenigszins afwijkende vormen. Voor het volk zijn deze geesten van weinig beteekenis, maar des te meer voor de priesters. Deze roepen voor hun werk een dezer geesten aan, die hen dan vergezelt en helpt. Het meest weten de Dajaks van deze tusschengoden te vertellen. Ze zouden geen zielen van menschen zijn geweest, maar wel aan de menschen verwant zijn. Vroeger woonden ze ook met dezen op de aarde, maar een twist gaf aanleiding, dat zij naar het hemelrijk verhuisden. Iedere priester of priesteres heeft zijn eigen sangiang, die hem helpt, waaruit blijkt, dat wij hier inderdaad met zielen van afgestorvenen hebben te maken. Dit blijkt ook hieruit, dat men van sommigen dier sangiangs heldendaden vertelt. Een bepaalden geest roept men aan in den storm, een ander weer heeft macht over de volken. Deze geesten straffen hun dienaar (den priester) ook, wanneer hij eene belofte niet nakomt.

De Toradja's weten van hunne tusschengoden nog te vertellen, dat dezen in voortdurenden strijd zijn met andere booze geesten, die de lucht bewonen en die voortdurend de menschen belagen.

Verblijfplaats en levenswijs der goden.

Deze goden en geesten stelt men zich voor te wonen in den hemel of op hooge bergen. Omdat ze altijd in het licht wonen, stelt men zich hen voor als witte gestalten, die men daarom ook witte offers moet brengen: witte kippen, witte buffels en derg. — Overal vindt men verhalen, dat de hemel vroeger dicht bij de aarde was, zoodat men er met de hand aan kon reiken. Men schrapte vet of olie van den hemel af; maar door eene of andere onverstandige handeling van een aardbewoner werd de hemel opgetrokken (Molukken, Midden-Celebes, Borneo, Nias). — Vroeger was er ook veel verkeer tusschen menschen en goden; tal van verhalen bestaan er, waarin verteld wordt, dat iemand langs een liaan of rotan naar den hemel gaat. Bij andere volken zijn het hooge bergen, die naar den hemel voeren (Minahassers, Tobabataks); anderen noemen den regenboog den weg naar boven (Midden- en Zuid-Celebes); elders vindt men als zoodanig een spinragdraad opgegeven (Halmahera). — In het verblijf der goden stelt men zich alles menschelijk voor, maar alles veel heerlijker; veelal vindt men er ook wonderboomen, die katoenen, gouden en zilveren goederen dragen. — Een eigenaardige trek in de voorstellingen, die de mensch zich van de goden maakt, is deze, dat die goden gemakkelijk om den tuin te leiden en te bedriegen zijn; eene van de meest voorkomende bedriegerijen is wel deze, dat men als offer een buffel, een varken, enz. aanbiedt, terwijl het in werkelijkheid slechts een ei of een of andere nietige zaak is.

Vulkaan- en Zeegoden.

Vulkanen en zeeën met hunne gevaren, waarin sommigen ondergaan en waaraan anderen ontsnappen, achten de Indonesiërs met geesten bewoond. In de

Minahassa wordt elke vulkaan door een god bewoond, en tal van verhalen omtrent deze vulkaangoden doen de ronde. Aan den vulkaan Goenoeng Awoe op het eiland Siaoe werd ieder jaar een kind geofferd. In den krater van Ternate werden bij tijden menschenhoofden als offers geworpen. De Tenggereezen op Java geven elk jaar een groot offerfeest voor den krater van den Bromo.

Offers aan de geesten der zee worden overal in den Archipel gebracht. Het meest bekend van al deze zeegeesten is de godin Njai of Ratoe Loro Kidoel, die op den bodem van den Oceaan aan Java's Zuiderstrand woont, in een prachtig paleis, van waaruit zij heerschappij voert over de geesten, die de grotten bewonen. Met grooten eerbied en met offers betreedt de Javaan dit gebied. Op een paar bepaalde plaatsen aan het Zuiderstrand heet zij vooral te wonen; daar gaat men slapen ten einde openbaringen van haar te krijgen. Vooral zij, die leven van het plukken der zwaluwennesten in de rotsspleten vereeren haar. Men heeft daar zelfs een tempel voor haar gebouwd, waarin aan haar wordt geofferd.

Een geest Karaeng lowe „de groote heer" wordt op Zuid-Celebes vereerd onder de teekenen van de linggam en yoni. Dit is het eenige voorbeeld van deze soort van vereering in den Indischen Archipel. Op verschillende plaatsen in Zuid-Celebes zijn huizen voor dezen geest, waar hij vereerd wordt onder de teekenen van twee steenen, welke duidelijk de genitaliën van beide geslachten voorstellen. Van Karaeng lowe verwacht men geluk en ongeluk; leven en dood heeten in zijne macht te staan; de zieke, die herstelling, de moeder, die een kind, de handelaar, die fortuin, de dobbelaar, die wint, de landman, die een goeden oogst verlangt, allen wenden zich tot Karaeng lowe, en doen hem de belofte hem een of ander te zullen geven, als hij zoo goed wil zijn hunne wenschen te vervullen. En heeft men zijne begeerte verkregen, niet gaarne zou men nalaten, de gedane belofte te vervullen; anders straft Karaeng lowe met ziekte. Hoogstwaarschijnlijk is de Karaeng lowe-dienst van Hindoeschen oorsprong.

Boomgeesten.

Behalve goden en halfgoden kennen de Indonesiërs ook lagere geesten, die boomen, bergen en rivieren bewonen. Zij doen alleen kwaad, wanneer de mensch hen in den weg treedt. Meent men door zulk een geest ziek gemaakt te zijn, dan brengt men hem een offer; overigens is er geen sprake van vereering van deze lagere geesten. Onder deze geesten nemen de boomgeesten eene eerste plaats in. Iedere boom heeft zielestof, maar niet iedere boom heeft een geest. Deze wonen in groote boomen, meestal ficus-soorten. Kapt de Indonesiër een grooten boom, dan brengt hij den geest eerst een offer en verzoekt hem ergens elders heen te gaan. Deze boomgeesten zijn zeer gevaarlijk. Dikwijls nemen zij de zielestof van een mensch weg en dan brengt men een offer om de zielestof terug te krijgen. Bij de Dajaks zouden zij ook de menschen zelven levend wegnemen. Ook maken zij den mensch krankzinnig. Sommige volken (als op Borneo en op Siaoe stellen zich de boomgeesten voor als zelfstandig rondzwervende geesten. De Minangkabauers laten hen in diervorm verschijnen. De Dajaks van Serawak hangen als offer voor den geest aan den boom een stukje van hun kleed als een deel van zichzelf.

Hoe geesten verschijnen en hoe men ze verdrijft.

Wij merkten reeds op, dat boomgeesten soms als dieren verschijnen. Dit is ook het geval met de andere daemonen, wanneer zij zich aan het oog van den mensch vertoonen. Dit doen zij nu eens als slangen (Boeroe, Soenda, Borneo), als vuurvliegen (Babar), als vogels (Minangkaban), als tijgers (Soendaneezen), dan weer als menschen. Van sommige volken vinden wij opgeteekend, dat ze in alle mogelijke gestalten kunnen verschijnen. — Het universeele middel om geesten te verdrijven is door scherpe of stankverwekkende middelen, waaronder uien en gemberwortel eene eerste plaats innemen; dikwijls verwekt men stank door het verbranden van een of ander. Een veel voorkomende gewoonte in den Archipel

is om kraamvrouwen bij een smeulend vuur te leggen, om de geesten van de vrouw verwijderd te houden. Behalve vuur, hangt men ook dikwijls doornstokken op om geesten af te weren; zij zouden namelijk bang zijn om zich aan de doorns te wonden. En wanneer men den naam van een geest kent, en dien uitspreekt, heeft deze al zijne macht over dien mensch verloren.

ALB. C. KRUIJT.

Elects. Drukkerij
Rotterdam.
Wijs Wed. v. Kooy & Zoon

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT
3 0000 01345 0352